

DISKUSE C MÍRU

II.

Milan Šimečka

Válka je vál

/Příspěvek na Světové shromáždění za
mír a život, proti jaderné válce v Praze,
který s největší pravděpodobností nebude
přednesen/.

Jestli má paněť neklamo, pak se u nás
někdy v šedesátých letech právě toto heslo
několikrát objevilo na plotech, na zdech
a na transparentech. Vymysleli je kluci a
holky, kteří sice chtěli udělat něco pro
mír, ale nešla jim z huby oficiální hesla,
chtěli se odlišit od celého toho koženého
a úředního bojování za mír. Prostě konsta-
tování, že válka je vál, v kontextu hovorové
řáči tak jadrné a srozumitelné, však ne-
našlo milosti u generálů našeho boje za
mír, bylo potlačeno jako nedůstojné tak zá-
važné věci, ztratilo se prostě z oběhu, noví
co se s ním stalo. Urám si však představit,
že většina těch kluků a holek, kteří byli
ochotní sami za sebe udělat něco pro mír,
vymyslet něco, už asi nikdo nikdy do žád-
ného boje za mír nedostal.

Co si pamatuju, je boj za mír v naší vlasti placený job. Uplatňují se v něm významní funkcionáři, vědci, umělci a církevní hodnostáři, kteří jezdí za hranice na mírová shromáždění, vydávají výzvy a řeční na domácích manifestacích, kde se prodávají párky a pivo a kde řečníka poslouchá málokdo. Kdyby měla být spontánnost měřítkem zájmu našeho lidu o boj za mír, dopadlo by to špatně. Nestranný pozorovatel by se mohl domnívat, že u nás je v podstatě každému fuk, jestli bude mír nebo válka. Nestranného pozorovatele by musel někdo poučit, že lidem to samozřejmě fuk není, že to však nemohou dát sami najovo, protože boj za mír je součástí státní aktivity, protože na to jsou přidělení lidé a ti každému řeknou, co má dělat. Spontánnost se nepovoluje.

To je příčinou toho, že spontánní mírové hnutí existuje dnes jen na Západě. Na Východě se setkáváme jen /až na malé výjimky/ s úředními výkony centrálně řízeného boje za mír. Nestranný pozorovatel však jistě chápe, že prožíváme při pomýšlení na válku stejná úzkost jako naše protějšky na Západě, že matky v Československu porovnávají velikost svých dětí a velikost raket na ně namířených

rukou. Neustranný pozorovatel má dost představitivosti a všechno chápe.

X X X

Klade se však otázka, proč zachovávají odstup a mlčenlivost ti jednotlivci a skupiny, kteří jsou ve východní Evropě kritičtí k oficiální ideologii a reprezentují nezávislé myšlení. Kdo jiný by si měl být víc vědom základní důležitosti míru pro všechno ostatní, o čem usilují?

Pro takovou otázku jsou jisté důvody, i když dojem z odstupů a mlčenlivosti vzniká hlavně proto, že tlučenost našich slov se porovnává s hlučností, kterou se vyznačuje mírová hnutí na Západě. Ve skutečnosti se všichni jednotlivci i skupiny, kteří se vyslovují nezávisle na státní propagandě, postavili naprosto jednoznačně pro mír jako první podmínku pro rozšíření svobod, práv a důstojnosti člověka. V dokumentech Charty 77 je například hodnota míru pro lidstvo definována tak, že nepřipouští žádnou pochybnost o její nadřazenosti nad vším ostatním. V NDR vznikaly nezávislé křesťanské skupiny zaměřené především proti přípravě války.

Nechci však skrývat očividný fakt, že mír není ústředním problémem textů, které za tyto nezávislé jednotlivce a skupiny promlouvají. Ústředním problémem jsou lidské práva. Mírová hnutí na Západě by mohla mít disidentským hnutím na Východě za zlé, že jen přihlížejí jejich zápasu a někdy i s kritickým pohledem. Pro tuto situaci je příznačný například zdvořilá polemika mezi představitelem britského mírového hnutí prof. Thompsonem a anonymním autorem pražského kritického textu.

Neštěstí je v tom, že rozdělení světa rozdělilo i jazyk, kterým jsme schopni mluvit o míru. Rozdělil se zrak i sluch a tak se těžce domlouváme dokonce i s těmi, kteří svůj nesouhlas jinde na světě vyslovují ze stejných mravních pohnutek jako my.

My ve východní Evropě, se svou podivnou zkušeností, se cítíme často až nevhodně starší a skeptičtější než naši druzi na Západě. Proto se někdy díváme s jistou blahosklonností na mírové pochody, míroví transparenty a jiné exaltace. Příliš jsme si zvykli na to, že u nás je každá taková mírová show organizována státem placenými zaměstnanci a odvykli jsme si věřit spontánní angažovanosti na ulici. Téměř kaž-

dý z nás má svého majora nebo podplukovníka, který na po léta při výsleších podával jasný přehled o tom, které síly rozhodují o běhu světa a které jen statují pro televizi. Divíme se na záběry z protestních manifestací: odvížné mladé ženy se připoutávají řetězy k branám vojenských základů a vrhají se před vojenská auta. A tu, ať chceme nebo nechceme, se v myslí objeví zlá myšlenka a my si říkáme pro sebe: měla byste si to zkusit, děvčata, někde tady u nás, u nějaké domácnosti nebo spojenecké základny! Nestačila byste se divit, jak rychle by s Vámi zatočili, roky by o vás nikdo neslyšel. Skepsa není právě nejlepším předpokladem pro účast v masovém hnutí.

Naše blahosklonnost by nám však neměla znemožňovat zažití mravních motivů protestu, protože ten vyrůstá ze stejných postojů k sociální skutečnosti jako obrana lidských práv a nezávislého myšlení. Nemí těžké plně pochopit rozhodnutí člověka, který chce udělat všechno, aby se svět nezhoršil k nesnesitelnosti a posléze ke zničení. Jen statečnější část lidí odmítá božsmocně vyčkávat než bude pozdě.

Pokud ovšem nebude dovoleno, aby se
mírové hnutí rozvíjelo stejně spontánně
tedy, bude nás asi dále znepokojovat jedno-
strannost mírových akcí na Západě. Zvláště
když sledujeme, s jakým zadostiučiněním nám
státní informační prostředky předvádějí den-
ně neohuť venekých a dobře oblečených lidí
umřít v nějaké válce. Předvídá se nám, jak
tito lidé demonstrují proti svým vládám,
proti americkému prezidentovi, proti NATO,
proti močným generálům a hlavně proti rake-
tám, které jsou namířeny na nás. Dík za to!
Není však vidět, že by také demonstrovali
proti raketám, které jsou namířeny na ně,
jakoby předpokládali, že ty jim ublížit ne-
mohou. Respektují asi pravidlo, že každý by
si měl zametat před vlastním prahem. Jenže
to se právě neděje, naše úředně řízené míro-
vé hnutí je zaměřeno proti těmže raketám.
Je možné, že tato malá nesrovnalost demons-
trantům nevadí. Možná také je, že jsme špat-
ně informováni, možná jsme chorobně podezří-
vaví - víme ze zkušenosti, jak jednoduše je
manipulovatelná každá masová akce.

Cítím však přesto velké sympatie k li-
dům, kteří se v mírovém hnutí upřímně angažu-
jí. Když bylo ve Vídni velké shromáždění pro

mír, které organizoval André Heller, sledoval jsem pak v televizi noční diskusi na toto téma. Rozuměl jsem dobře Harrymu Belafontu, že mu nestáčí zpívat jenom pro peníze, ale že chce udělat svým jménem také něco, co přesahuje všední lidské zájmy, že chce udělat něco pro ty druhé, pro lidstvo, pro příští generace, cítí prostě tento druh vzácné zodpovědnosti. Říkal, že mír je v podstatě záležitost nepolitická, týká se absolutně všech a protože není jiná alternativa, každý by měl projevit aktivní vůli po míru. V naději, že ti, kteří nakonec budou rozhodovat o tom, zda zmáčknout knoflík nebo ne, si této všeobecné vůle nakonec všimnou a budou ji respektovat. Tím si nejsem tak docela jist, ale je v tom aspoň nějaká naděje. Při větší skepsi bych asi na to shromáždění šel, kdybych mohl.

Hroza jde totiž na člověka spíše z té většiny lidí, kteří je odevzdána osudu a pasivitou a mlčením deleguje rozhodování o míru a válce profesionálním politikům a nepřehledným válečným soustrojím. Z těch lidí, kteří jeli dnes ráno se mnou v trolejbusu, se asi nikdo ve svých mlčenlivých úvahách nezabýval otázkou, jak zabránit válce. Nikdo

jin to také nemůže mít za zlé. Kdyby však k válce přece jen došlo, měli by ti, kteří se zúčastní mírových manifestací, jedinou přednost před těmi ostatními: těsně před smrtí by jim mohli s pocitem převahy říci: vidíte, vy beznadějní hlupáci! Neříkali jsme to? V lidských dějinách bylo asi dost lidí, kteří se těšili čistému svědomí, než jim granát utrhl nohu nebo se na ně zřítila zeď domu v hořícím městě. V Hirošimě a v Drážďanech se rozpadlo na popel jistě dost lidí, kteří byli od počátku odpůrci války.

Je to nějaké zakletí? Musí být ještě jiný zdroj naděje pro mír, zdroj naděje, který spočívá v politické povaze celého problému, který vede k střízlivému optimismu na základě opatrného managingu těchto zájmů.

X X X

Odborníci tvrdí, že mír zůstal zachován bezmála už čtyřicet let /v Evropě/, protože se vytvořila rovnováha strachu, že tedy ničivost moderních zbraní přispěla paradoxním způsobem k trvanlivosti míru. Toto tvrzení vychází z běžného předpokladu, že lidé na starém kontinentě by se na sebe už dávno vrhli, kdyby nebylo atomových zbraní. Před-

pokládá se, že velmocí i jejich méně ozbrojení klienti jsou dravci, kteří by se už dávno rozzápali, kdyby je nedržel na řetězu strach z ničivé odplaty. Předpoklad odborníků tedy tlumočí dost nelichotivé mínění o lidských bytostech. Je to mínění, které by ohem se jistě styděli odvysílat do vesmíru, kdyby se nás na to nějaká jiná civilizace ptala. Průměrný Evropan nebo dokonce i průměrný pozemšťan si ovšem může v rozporu s tvrzením odborníků položit primitivní otázku, jaký důvod by mohl mít jiný obyčejný Evropan nebo pozemšťan, aby ho zabil. Jsem schopen si takovou primitivní otázku vážně položit. Kdy by mě tak asi mohl chtít zabít, s celou mou rodinou, se všemi lidmi v tomto domě, se všemi sousedy a s celým tímto městem? Říkají mi, že hlavně Američané. Všichni obyčejní pozemšťané amerického původu, se kterými jsem se kdy setkal, byli srdeční a přátelští. Němci? Proč? Že tu kdysi s námi žili a už nežijí? Proč by to dělali? Nemají nám konečně co zvidět, žijí přece lépe než my. Snad Italové? Francouzi a Britové? Nemohu přijít na nic, co by proti mně mohli mít. Je to absurdní myšlenka. Stejně absurdně se mi jeví případné důvody, pro které bych měl já zabít někoho jině-

ne jenom proto, že mluví pro ně nerozumitelným jazykem, anebo proto, že ho zaměstnává soukromá firma a ne stát. Naznám také ve svém okolí nikoho, kdo by takový důvod měl, myslímxx skutečný důvod. Nevím ovšem, jak smýšlejí o těchto věcech poručíci, kteří se chtějí stát plukovníky, ale pochybuji, že by šli tak daleko.

Kde jsou tedy ti lidé, které drží na řetězu jenom strach? Vždyť ani v novinách nečtu nic tak zřetelného, aby to ukazovalo na nějaký zřetelný důvod zabíjet druhé bez výběru. Je možné, že by se hrozba války zakládala na omylu nebo podvodu? Snažíjeme se prostě s tím, že příčina příští války je už předem daná, že existuje nezávisle na obyčejných pozenštanech. Přitom je to dost podivná příčina, v dějinách neobvyklá. Zjednodušeně řečeno, jedné straně se nelíbí, jak žije druhá strana a tá se zase nelíbí, jak žije první strana. A to je vlastně vše, nepočítáme-li menší rozbroje, které se týkají třetích stran. Příčina příští války je i d e o l o g i k - všechny ostatní příčiny na válku nestačí.

Příští válka nebude kořistnická, protože očividně nebude po válce co ukoristit. Nebude uchvatitelská, protože co by se útočník počal

s uchváceným územím zamořeným na tisíc let radioaktivitou. Nebude to válka o národní nadřazenost, protože nezůstane národ, který by se svou nadřazeností mohl kochat. Možnou tedy zůstává jen jediná příčina války: rozdílné mínění o tom, co je lepší. Zda tržní hospodářství nebo ústřední plánování, hádky v parlamentě nebo jednotné hlasování, marxistické nebo jiné náboženství, šči nebo hamburger. Je to neuvěřitelné, ale zřejmě se chystáme válčit pro pravdu. O tom, kdo měl pravdu rozhodnou supi a krkavci, jestli to přežijí.

Jako jedinou oprávněnou příčinu příští války jsme schopni představit si jen ideologický a morální spor o rozdílné pojetí života, organizace společnosti, víry a historických posláních. Totální válku si dovedeme představit jen jako období velkých ideologických válek středověku, jako křížové tažení jako válku třicetiletou, ovšem bez bezprostředních kořistných cílů. Jako čistou válku o pravdu, spravedlnost, svobodu apod.

Vzhledem k tomu, že většina obyčejných pozemšťanů se v pravdě nevznáší, přijímá předem příští válku jako přírodní katastrofu, svou povahou blízkou zemětřesení, povodni nebo jiné přírodní pohromě. Naplní se prostě

staré proroctví a na zemi zůstane jen tolik lidí, kolik se jich vejde pod plachtu jednoho vozu. Bez rozumu přístupné příčiny se odehraje příšerné divadlo: hromadná sebevražda lidského rodu v náhlém záchvatu šílenství. Kromě nejvyšších vojenských náčelníků si nikdo "rozumnou válku" nedovede představit.

Obyčejný pozemšťan, který vnímá především dějiny vlastního života, jehož revolucemi, státními puči a velikými budovatelskými činy jsou rodinné konflikty, starosti s dětmi, obdělávání polí, úmrtí v rodině a spory se sousedy, se smířil s tím, že je objektem odcizené hry mocenských elit. Jestliže bude válka, bude to válka těch nahoře, kteří vnímají jiné dějiny, a ti dole na to doplatí. Obyčejný pozemšťan nerozumí sporům o rovnováhu, ve kterých se argumentuje počty raket nejkrátkějšího doletu, počty ponorek, letadel, nosičů, hlavíc a podobných věcíček. Z elementární otázky, zda chce někdo někoho zabít a má-li k tomu dostatečnou příčinu, se stala hra pro experty a poradce. Matku s dítětem diskvalifikuje v boji za svůj jeji neochopnost odlišit raketu, která padá shůry, od děbelského vynálezu, který se plíží těsně nad zemí a zabíjí stejně bezpečně jako smrt

přicházející z čistého nebe. Průměrný pozemšťan nemá už kvalifikaci na nic, nemá kvalifikaci na posouzení východisek z hospodářských krizí, nemá kvalifikaci pro rozlišení svobody a útlaku, dobra a zla, je to ohudáček, který se bude muset nechat zabít, když odborníci usoudí, že je to nutné vzhledem k porušení rovnováhy.

Většina lidí si ovšem toto své bezmocné postavení nepřipouští. Nevěří prostě na válku z ideologických příčin a to jim umožňuje žít a mít dokonce radost ze života. Tato většina se ani nechce zabývat pomýšlením na válku, protože by jí život nesnesitelně zhořknul. Nemyslit na válku je přirozené, chrání to duševní zdraví. Člověk čto ostatně v novinách, že i všichni státníci jsou pro mír. Žádné rokování o odzbrojení sice ještě neskončilo úspěchem, můžeme si však myslet, že zálouhaví rokování se jejich účastníkům líbí. Není asi špatné rokovat stále ve Vídni, v Ženevě nebo v nějakém jiném krásném městě. Takový účastník si při tom slušně vydělá, věci si nakoupí a když ho pak vystřídají, má na celý život na co vzpomínat. Všechno lze pochopit, jen válku nelze pochopit.

Ríkám obyčejnému pozemšťanovi, když ho potkám na ulici, aby si nezoúfal, že je ho rozum je dobrý, to rozum ideologů světa, ve kterém žijeme, je vadný. Protože si navykli interpretovat falešně hodnoty lidského života a vnucuje malým dějinám individuálního osudu dimenzi velkých dějin, přehledně zpracovaných na zákonitosti, poslání, oběti, zítřky atd.

V tomto pojetí světa je zdroj nedůvěry v ideologických zřekopích mezi Západem a Východem. Sovětský svaz a Spojené státy se podezřívají vzájemně z agresivních úmyslů. Ani jedna strana nejde tak daleko, aby podezřívala druhou stranu z úmyslu vyhladit obyvatelstvo na území protivníka. Agresí se rozumí snaha změnit způsob života, donutit nebo skutečně snaha vnutit si vzájemně jinou víru, jiné zvyky a jiný způsob myšlení. Samozřejmě v přesvědčení, že by to bylo dobrodiním pro lid protivných zemí.

Toto podezřívání je tak staré, že už mezi tím dospěly tři generace, které si z vlastní zkušenosti nepamatují na jeho začátky a nutně ho musí považovat za manévr, který skrývá jiné, mnohem pochopitelnější cíle. Přesto jde řeč o tom pořád tak jak za stará.

Pro rozum obyčejného pozemšťana je tato globální nedůvěra jen stěží pochopitelná, hledí proto věrohodnější příčiny globálního napětí.

Pokouším se tedy ve starých ideologických intencích myslet na možnost sovětské agrese. Není to zrovna bezpečné přemýšlení, ale čert to vem. Sovětské tanky projíždějí Paříží, Amerika je jediným spíleništěm a Bratové prosí o milost. Byla doba, kdy převažal komunistický systém a zbylí mrzci a příští mutanty se učí o tom, jak se kdysi Sociálně demokratická strana Ruska rozdělila na bolševiky a menševiky. Sovětská revoluce, o které se nikomu ani nesnilo. Nejsm schopni připustit, že by tato představa patřila k reálnému světu, ve kterém žijeme. Jeví se mi spíše jako produkt chorobné fantazie. Přesto, obávám se, byl celý obrovský arzenál Západu vybudován na obranu před takovýmto typem sovětské agrese. Je možné, aby se právě takto jevil kdysi Sovětský svaz západním zemím? Je možné, aby se tak někomu jevil dosud?

Sovětská supervelmoc je naším sousedem. Po jedné noci v srpnu 1968 jsme přišli o mnohá iluze, na vlastní vinou. Vnímáme bezpro-

středně moc této země a ořtíma i možností zkízy, které tu zatím tiše loží. Avšak s celou touto zkušeností a ořtěním, které se utvřří společným sociálním osudem, nejame schopní přijmout tuto představu o sovětské agresivitě. Je to dosti zřídni představa a mráz člověku přechází po zádech, když si uvědomí, že by se mohla stát východiskem pro nějaké osudové rozhodnutí. V jiné barvě to platí i naopak, i když americké tažení do Moskvy nemá zatím tak sugestivně propracování

Ti, kdož kultivují představu sovětské agresivity, si samozřejmě předstí, že nebyla oficiálně zrušena idea konečného vítězství komunismu na celém světě. V dílech klasiků je idea světové revoluce dosud zaznamenána. Ruská revoluce měla být jen jejím předvojem. Kolchozní bouřlivák Makar Nagulnov ještě i v Šolochovově Rozrušené zemi čistil pistoli a učil se anglicky, aby byl připraven na ten velký den. Jenže znalci by měli vědět, že od těch dob, kdy se Stalin rozhodl vybudovat socialismus v jedné zemi, přestal opoláhat Sovětský svaz na světovou revoluci, přestal podporovat ideu světové revoluce a naopak žádal, aby idea světové revoluce podporovala Sovětský svaz.

Prosemu pozemšťanovi sovětského původu je naopak vše jasné. Zvykl si dávno na ornamentální povahu sovětské ideologie a neumí si představit, že by ji mohli brát odpovídající státníci na Západě vážně a skutečně ještě věřit v úsilí Sovětského svazu o světovou revoluci. Ve svém tisku a na schůzích neslyší sovětský občan ani slovo o světové revoluci, slyší jen o blahoděrnosti hospodářské spolupráce, o nutnosti akvalitňovat výrobu, dosahovat světových parametrů a uplatnit se na světových trzích. Případě mi prpto absurdní podezření, že by sovětské vedení chtělo vnutit Americe systém, který by jistě v krátké době znemožnil nákupy obilí. ~~není~~ ~~schopen~~ předpokládat tuto ideologickou naivitu v tak vyspělých zemích a jeho vědomí je spíše přístupno domácím argumentům, že teze o sovětské agresivitě je jen zástěrkou pro zbrojení a snahu o světovou nadvládu. Bylo by skutečnou tragédií lidstva, kdyby se vyhubilo jen proto, že představitelé západních mocností uvěřili absurdní myšlence, že sovětské vedení hodlá hned zítra ukončit jednu etapu dějin a silou svých zbraní v Bonnu, Paříži, Londýně a ve Washingtonu prosadit vlády sovětů dělnických a rolnických zástupců.

Jistěže znám šestnáct nebo třicet dva důkazů, které svědčí o sovětské agresivitě, vždyť se mezi ně počítá ono nešťanství vojenské tažení naší zemí a Afghánistán a Angola a atd. Od těchto činů je však dost daleko k bezprostřednímu ohrožení "atlantic gateways". Navíc takové činy, jakým byl vstup sovětské armády do Afghánistánu spíše oddalují konečné vítězství komunismu na celém světě, než by ho přibližovaly. I tak však nejde o žádné skryté ambice. Všechna sovětská oficiální prohlášení hrdě konstatují, že socialistické země poskytují podporu revolučním hnutím v nejrozličnějších zemích a budou ji nadále poskytovat. Zvláště ochotně poskytují podporu takovým hnutím, které nějakým způsobem kalí náladu Spojeným státům. Jak to v těchto věcech ohodí, ví nejlépe Graham Greene. V žádném případě však nelze ani Angolu, ani Nicaraguu počítat k výspím světové revoluce a myslet si, že tím se uskutečňuje tajný sen o konečném vítězství.

Mělo by však být jasně vidět, že všechna hnutí, úspěšná i neúspěšná revoluce, vzpočty plukovníků i poručíků, kterým Východ nakonec podal pomocnou ruku, vyrostly ze sociálního

zoufalství, z bídy a z barbarství násilnických režimů, a to často před prahou bohatých, ale lhostejných zemí.

Jistě je, že Sovětský svaz projeví vždy zřetelné vojenské odhodlání a nesmlouvavou sílu, když má pocit, že je třeba i vzdíleně ohrožena jeho bezpečnost. Pojem ohrožení bezpečností novním sovětské vedení územně jako za starých časů, ale politicky a sociálně. Do takové bezpečnosti pak zahrnuje všechny země, které jsou politicky a sociálně přibuzné, a to ať se jim líbí nebo ne. Toto jasné hledisko je samozřejmě ideologicky reálné podle toho, jak se to hodí. Případy takových obren sovětské bezpečnosti je lepší příliš nerozebírat z hlediska morálky, práv národů ne sebeurčení, slavnostních rezolucí apod., protože by to vedlo jen k povzděchům nad historickou neměnností mocných. Nejlepší je to všechno prostě konstatovat, protože pro zachování míru mají význam právě takové konstanty, aby je bylo možné respektovat. S konstantami se lépe počítá, než s tím, co by mělo nebo mohlo být.

Úzkostlivý smysl pro vlastní bezpečnost se tedy jeví úzkostlivému smyslu druhé super-

velmoci pro vlastní bezpečnost jako útočnost. Těžké domluvat! Těžké pochopit, že Sovětský svaz brání vlastní bezpečnost v jiných zemích. Sovětský svaz brání především to, čemu se v ideologickém newspeaku říká vymoženosti socialismu. Říká se tak tomu i v těch případech, kdy o žádné vymoženosti nejde, kdy jde naopak o obranu stagnace, strnulosti a úpadku. Jak tomu bylo třeba v Polsku. Vymoženosti, o které tu jde, však nejsou totálně s civilizační vyspělostí, vymoženosti jsou označením pro novou strukturu moci, na prvním místě pro vedoucí úlohu strany atd. To vše by však mělo být notoriicky známo. A přesto to někdy vypadá, jako by nebylo, a nám všem hrozí, že zabyneme ve válce, která vznikne omylem, nebo dokonce z důvodů sématických, že mužové u červených telefonů si prostě špatně vyloží význam některých slov.

X X X

Obyčejný pozenšťan sovětského původu se nemůže smířit s myšlenkou, že je ve své nepochybné lásce ke všem národům světa považován za potenciálního agresora. Mají o tom pochybnosti jistě i jiní pozenšťané.

Zdálo by se, že není nic snadnějšího než to jasnými slovy dokázat, otevřít náruč, zrušit ostnaté dráty, dovolit všem obyčejným pozemšťanům, aby se o tom sami přesvědčili. A tady leží kámen úrazu.

Přestože se v sovětské propagandě nafukuje každá západní krize, každá stávka a nespokojenost, každá rasová bouře a projev sociálního neklidu, má Sovětský svaz ve skutečnosti zájem na stabilitě západních zemí. Přeje jim tajně vnitřní klid a prosperitu a už vůbec si nepřeje, aby v těchto spořádaných zemích, kde jezdí přesně vlaky, pošta dodá dopis za jeden den a kde se nemusí stát v řadě na mandarinky, zvítězil socialismus se všemi svými nepořádky. Vše, co si socialistické země přejí, je, aby jim Západ v mírové spolupráci pomíhal budovat socialismus, aby jim poskytoval výhodné půjčky, dodával moderní technologii, utrácel v turistických střediscích peníze, zval jejich představitele na přátelské návštěvy pokud možno s atraktivním programem. A to všechno tak dlouho, až by se, třeba po stu letech, najednou ukázalo, že socialismus je lepší než kapitalismus.

Potíž je v tom, že někteří zatvrdzí politikové na Západě nechtějí pomáhat budovat socialismus ve východní Evropě a naopak se zjevně těší ze všech příznaků instability, těžkostí a neúspěchů. Přesto, že to říkám vše jakoby žertem, domnívám se, že nejpravděpodobnější příčina příští války je ukryta v nepřehledné budoucnosti této části Evropy.

Vedoucí představitelé východoevropských zemí nemusí někdo upozorňovat na všechny nástrahy, které hrozí stabilitě existujících režimů. Vědí, že hospodářství pokulhává a národa nestojí za nic. I kdyby to nevěděli, polské události jim poskytly poučení. Chybí však odvaha tyto nástrahy obejít a řešit je jinak než násilím.

Zjevná systémová krize, která sužuje reálný socialismus ve východní Evropě je i krizí míru. Vzniká nebezpečná etapa ideologické konfrontace, kdy jako by se záleželo, že má být po stu letech rozhodnuto o tom, kdo měl pravdu. Že se blížíme právě k onomu bodu, kdy se objasní staré spory z evropských dějin, které se pro nedostatek nepochybných argumentů končily kdysi oním zoufalým odkazem na budoucnost: dějiny nás rozsoudí! Jenže milióny mrtvých, které zahynuly

v bojích o socialismus, komunismus, svobodu, demokracii, národní socialismus, sociální demokratismus, kapitalismus, za cara i za vlast, za národ, a taky proti všem těmto abstraktním věcem, už nikdo nevzbudí, aby se podívali na současnost a posoudili, jestli to stálo za to. Někdy mám dojem, že i představitelé států mluví tak, jakoby skutečně o takové konečné vyjevení pravdy mělo jít. Zde je pak nejzřejmější příčina války.

Nepochybně by nejen státníci, sociologové a jiní odborníci na Západě měli radost, kdyby se jako jediné východisko z krizí východní Evropy ukázaly být lepší ty ideály, které se vyznávají v západní Evropě. Dávají to také jasně najevo. Oficiálním myšlením Východu to připadá nepositivé, protože, jak už bylo řečeno, nikdo si tu nijak zvlášť nepřeje, aby se Západ změnil v souladu s ideály slavnostních projevů zdejších ideologů. Proto téměř hystericky reaguje celý moskevský systém na každou snahu ovlivňovat ze Západu v tomto smyslu každý slibný proces demokratizace, liberalizace anebo prostě jen destabilizace, měnenských poměrů. Tady neplatí argument, že se tak děje většinou jen hluchými projevy sympatií.

▲ tak se ukazuje, že ono staré "dějiny to ukážou" by klidně mohlo být příčinou příští války, kdyby obyčejní pozemšťané upadli do takového šílenství, že by chtěli mrtvým předkům dokázat, že polovina z nich měla pravdu. Vnitřní stav východoevropských států, krize jejich systémů, hospodářské otřesy a sociální kvas, to všechno se může stát kaší, která přeteče z hrnce. Kdykoliv se dostal svět v posledních letech do nebezpečné situace, vždy to bylo ve spojení s nějakými otřesy uvnitř sovětské sféry. Mír ohrožuje roztřesený status quo ve východní Evropě a pak ve všech zemích, kterými otřásají vnitřní krize a sociální neklid. Protože je jen málo zemí na světě, které by byly mimo vliv supervelmocí a protože v každé sociální bouři jde opožděně a znovu o to, čemu vlastně dávají dějiny za pravdu, je příští válka myslitelná též jako válka o b ě a n s k ě, kteří přerostla ve válku sociálních systémů a ve válku n ě r o d ě, kteří v těch systémech žijí. Na takovou válku máme docela reálnou vyhlídku, když se nebude předcházet válkám občanským.

Tak jako dráty na zem spadlé jsou pro mír nebezpečné takové hospodářské a politické

systemy, které nemají v sobě zabudován bezpečnostní systém proti sociální explozi, které nedovedou bez násilí, krve a hrozeb čelit sociálním změnám, požadavkům spravedlnosti, svobody a materiálního bezpečí. Z toho mi pak vyplývá, že největší zodpovědnost za mír - a to se skoro podobá oficiální sovětské mírové propagandě - mají z á p a d - n í d e m o k r a t i c k é s p o l e č - n o s t i. Při své nedokonalosti jsou totiž, jak se to ukazuje v současné hospodářské krizi, schopné regulovat bez výbuchů sociální nenávisti potřeby obyčejných pozemšťanů. Etablované skupiny těchto společností nestojí před tlakem ztráty své budoucnosti, před hrozbou lidové pomsty, v neustálém strachu z destabilizace. Autoritativní a totalitní režimy jsou naopak skoro vždy neurotické, náchylné k nepředloženým činům, vždy se musí rozhodovat mezi vším a ničím. Hrozí pořád nebezpečí, že by v nějakém neurotickém záchvatu mohly tisknout kolem sebe. O vyhlášení války se konečně nikdy nerozhodovalo v lidovém hlasování, tím méně se bude takto hlasovat o válce příští. Zodpovědnost za mír není tedy stejná, Západ má v š t ě í z o d p o v ě d n o s t než Východ, Sever

má větší zodpovědnost za mír než Jih, vyspělé země mají větší zodpovědnost za mír, než země bojující s hladem. Spojené státy mají větší zodpovědnost za mír než Sovětský svaz. Už proto, že většina demokratických států je v čase vzdálenější od svých revolucí, od svého sociálního dětství, od vášní sociálního mládí a mladistvé blbosti, než ty státy v Evropě a jinde na světě, které jsou ještě blízko od svých revolucí a hrdinských činů a neměly ještě čas je ztrávit. Možná i proto se tolik lidí angažuje ze Západě v mírových hnutích, angažují se proto, že si tuto větší zodpovědnost uvědomují.

x x x

Ze všeho mi nakonec vyplývá, že vůbec nejlepší cestou k zachování míru je kvalifikovaná snaha o pokojný managing vnitřních sociálních konfliktů všude na světě, o rozumné p r o s a z e n í a p o ň t ě o h r o f o r e m, které jsou na spadnutí a které s e n e f í d í heslem všechno anebo nic. Neskřívám, že bych do takového úspěšného managingu rád započítal prosazení větší úcty k lidským právům, svobodám a důstojnosti i

ve vlastní zemi a u sousedů, se kterými máme společné starosti. Zatím však bylo slyšet jen nehorázná obvinění, že právě pokojné prosazování takových reforem provokuje občanskou válku a tím ohrožuje i světový mír, takže už bylo kvůli míru mnohé obětováno.

Úspěšný managing vnitřních příčin přístí války může být samozřejmě spíše dílem rozumné konkrétní politiky než dílem demonstrací a spektakulárních akcí za mír. Taková politika by se jistě měla vyhnout ideologickému přebíjení a zkoušení protivníka, kolik toho vydrží, než mu selžou nervy. Rozumná politika bude počínat opatrné změny poměrů, aby nebudily strach z revolucí a kontrarevolucí. Snadno se řekne, hůře uskutečňuje.

Lidstvo neohrožuje válka starých národních záští, ohrožuje je válka konfliktů sociálních, které přerostou hranice jedné země. Jinak řečeno může být válka produktem zfetelného rozporu mezi fantastickými výkony lidského rozumu v oblasti vědy a techniky a slabostí téhož rozumu v oblasti sociálního života.

Dnes už člověk slyší jen zřídka takové ty nacionální špinavosti, kterými byla Evropa ještě před čtyřiceti lety přepínána. Slyší však dosti špinavých averzí, které jsou svým

původem sociální a politické, které přispívají k ideové přípravě války přesně tak jako přispěly k minulé válce rasové teorie a nacionální povýšenosti. Cesta k míru vede tedy i přes všeobecné "zesluštění" vnitřního dialogu sociálně protichůdných sil i přes "zesluštění" vnějšího dialogu těchto sil přes hranice států. Jsou k tomu jisté předpoklady, protože k tomu nutí globální ekonomické závislosti, technologický pokrok i nároky moderního života. Čím víc se budou národy vzdalovat od brutálních etap svých dějin, jako byla poslední válka a mocenské převraty, tím větší je naděje, že se pomalu prosadí přesvědčení, že násilí jakého-koliv druhu nic neřeší a jen všechno komplikuje.

Tohle všechno není však tak velký důvod k optimismu, aby člověk mohl stříst se sebe všechny úzkosti. Čím déle mír v tomto dnešním stavu vydrží, tím obtížnější bude ho porušit, protože z Evropy se budou vytrácet ideologicky zbytnělé a obyčejnému pozorovateli nepochopitelné důvody k zabíjení. Základní a nealternativní potřeba míru radí k smutné a trpké trpělivosti i těm jednotlivcům a skupinám vstřídní Evropy, kteří by mohli

jednoduše říci, že nejlepší zárukou míru je respektování lidských práv a svobody všech obyčejných pozemšťanů vyslovit své mínění beze strachu a bez stísněného vědomí, že to i tak k ničemu není.

Kdybychom však mohli, zcela určitě bychom se zúčastnili nějaké manifestace za mír, která by nebyla nařizována. Nebo bychom i docela rádi pochodovali z Norska do Francie a třeba i z Paříže do Moskvy.

Březen 1983

Příspěvek k diskusi o míru - J.S. Trojan

Již delší dobu se stále naléhavěji vynořuje nutnost orientovat se nově v problematice míru. Podněty přicházejí ze všech stran: zhoršující se mezinárodní situace, stoupající křivka zbrojení, rostoucí nejistota, zda rovnováha strachu z nukleární sarti, která po několik desetiletí působila jako stabilizující činitel ve vztazích mezi velmocemi, je s to hrát za změněných podmínek 80. let tuto pozitivní roli, v neposlední řadě pak vzrůst mírového hnutí v západní Evropě a ve Spojených státech v souvislosti s úmyslem USA a jejích spojenců rozmístit v několika zemích NATO koncem letošního roku rakety středního doletu. Okolnost, že v řadě mírových organizací na Západě působí křesťané a že některé církve zaujímají stanoviska k mírové problematice a ovlivňují tím významně politiky i veřejné mínění svých zemí, jen podtrhuje naléhavost toho, abychom se s celým komplexem otázek míru, mírové spolupráce, zbrojení a odzbrojení vyrovnávali i my, kteří žijeme ve východní části Evropy a patříme ke křesťanskému společenství nebo k němu máme blízko. Tím bychci říci, že úvahy, které

vzápětí rozvinu, jsou podmíněny úzce konfesijním zájmem. Sama věc, o kterou jde, je tak zásadní a všeobecné povahy, že může být pojata jen v univerzální perspektivě a bez jakékoliv známky vylučnosti.

Rezignace? Ideologizace? Aktivní zápas?

Nadpisky signalizují možnosti zásadního přístupu k problémům, které mám na mysli. Tváří v tvář nebezpečím současné situace zaujímají nejširší vrstvy evropských zemí na Západě i na Východě povětšinou lhostejný až rezignující vztah. I tam, kde se možnost nukleární katastrofy ostře vrývá do lidských myslí, reaguje se s povzděchem: raději na to nemyslet. Spodním tónem, který provází tuto ochablou výzvu, je pocit naprosté bezmoci vůči tomu, co se valí a může nás strhnout do propasti. Většinou se znechucuje jakási uhranutí. Převládá nálada předurčení. Neříkáme si snad všichni, co zmůžeme proti rozhodnutí generálních štábů? Nenamlouváme si napořád, že jde o problémy, které jsou mimo dosah naší odpovědnosti, že nemáme možnost účinně ovlivnit vývoj událostí? Tento pocit odevzdálosti je jistě silnější ve východním bloku než v západních státech. Ale ani statistická

shromáždění v některých zemích západní Evropy nejsou dokladem masového probuzení z tohoto spánku odevzdání. Milióny a desetimilióny ostatních přenechávají rozhodnutí o svém životě a smrti v rukou několika set nejvyšších hlav v slepé důvěře, že vůdcové nepropadnou v rozhodujících chvílích nerozumu a napovedou své národy do zánuby.

V nořodobém evropském duchovním klimatu působí vedle sebe tradice osvícensko-křesťanská. I v nejzazších pološích obecného konsensu lze vystopovat tento dvojí druh myšlení. Jde přirozeně o pokleslé tvary a odvary klasických zdrojů. Osvícenství věřilo v racionalitu ovládající všechny složky života v rovině politické i osobní, důvěřovalo v neustálou zdokonalitelnost a stoupající rozvoj osobnosti i lidstva. Křesťanství v kritickém rozhovoru s touto tradicí kladlo důraz na temnou stránku lidství. Ani v období, kdy se církev i oficiální teologické koncepty přiblížily osvícenské mentalitě na dotek, neupadl zcela do zapomenutí motiv hříchu a porušenosti všeho lidského konání. I v nejpokrokovějších strukturách společenských a

v nejskvělejších výsledcích kulturní a duchovní či vědecké a společenské tvořivosti shledávali někteří bohoslovci /Berthi/ zásadní narušenost, která brání ztotožnit ji s královstvím Božím, podtrhovali nescannitelnost boží a lidské roviny. Otřesy první a druhé světové války přivodily pád civilizačního optimismu a víry v pokrok, který si ce v padesátých letech prožil v souvislosti se zrodem společnosti blahobytu na Západě a s revoluční proměnou společenských podmínek v socialistických zemích nakrátko reodivu, ale ve stínu atomového hříbu rychle ochladl a v příštích desetiletích se vytrácel ze scény. V křesťanských kruzích to vedlo k zesílení oněch motivů, které na půdě Starého i Nového zákona podtrhují apokalyptické tóny biblické zvěsti s důrazem na brzký konec světa. Tvří v tvář totálnímu ohrožení zaujímají dnes obě tradice spíše defenzivní a pesimistický postoj. Pocit nevymutelnosti sílí.

Jakousi tvrdošíjnou výjimkou z tohoto obecného sesunu tvoří oficiální ideologie obou velmocenských bloků. Mám na mysli americkou a sovětskou variantu téhož základního principu. Na obou stranách se prohlašuje vlastní

tradice za něco, co má spásitelnou moc pro celý svět. Vzájemný vztah je s obou stran nahlížen jako nesmířitelný protiklad. Vůči svým tradicím a ideovému světu hodnot se obě strany chovají po způsobu Marxova falešného, odcizeného vědomí. Jde o ideologizaci v nejširším smyslu, o myšlení ve schématu: přítel - nepřítel. Ideologizace znamená umyslné i neumyslné přikrašlování vlastních pozic. V důsledku toho nejsou velmocenská centra s to prohlédnout až ke kořenům skutečnosti, ztrácejí schopnost postihnout její hlubší zdroje a hybné síly: Hromádka mluvil o podzemním dunění věští- cím brzké přesuny v horních vrstvách, které moderní ideologie nejsou schopny zaznamenat, protože používají deformujících metod a nástrojů. S jejich pomocí si vykrešlují stav světa podle svých představ a zabudovaných zájmů.

Obě dnešní světodějné ideologie amerického snu a komunistické budoucnosti /či skromnější: reálného socialismu/ lze po mém sou- du právem vinit z jisté nedospělosti, protože si modelují budoucnost světa jen v li- ních vlastní sebeprojekce. Žijí v chorobné

představě, že nejvyšším dobrodiním pro lidstvo by byla extrapolace poměrů, které vládnou v okrsku jejich správceovské vůle. Oběma se nedostává univerzální, dialogické perspektivy, v níž budoucnost světa není ani prodloužením amerického snu ani přenosem idejí a struktur reálného socialismu na všechny kontinenty. Oběma chybí planetární rozměr myšlení a odpovědnosti. V rámci své domény si velmocenská centra vybudovala obranné reflexy, s jejichž pomocí hodlají zabránit narušení konceptů, jež považují ve své oblasti za nedotknutelné. Konkrétním dosvědčením, že ohybně obě ideologie reagují na události, ať uvnitř nebo za hranicemi svých domén, jsou nejnovější události v Karibské oblasti /El Salvador, Nicaragua/ anebo v Evropě /Polsko/. Ačkoliv obě velmoci reagují z opačných konců, ve vlastním výkladu událostí se stýkají. Pro události v El Salvadoru má oficiální americká politika v podstatě jediné vysvětlení: jde o akce podněcované zvenčí přímo Sovětským svazem anebo jeho spojenci /Kuba/. Pro vysvětlení toho, co se v posledních třech letech stalo v Polsku, nabízí sovětská verze obdobné vysvětlení, jen s opačným znaménkem:

jde o akce, které byly podníceny imperialistickými agenturami Západu v čele s USA. Nestýkají se protivy? Najde o týž mechanismus výkladu?

Je zřejmé, že s tímto přístupem, který je dokladem nepřipustné ideologizace problémů a černobílého vidění světa, nelze zvládnout celé spektrum výzev, před kterými stojí lidstvo v osmdesátých letech našeho století. Najde jen o vojenské otázky. Na pořad dne se naléhavě dře nutnost přijetí nového ekonomického světového řádu, lidí takřka ve všech zemích se bolestně dotýkájí nedostatky v zachovávání lidských práv, naše civilizace je nemocná duchovně, nemluvě o krizi ekologické a politické. Jak zvládnout tyto problémy, jame-li opanování ideologií, které se vší rétorikou nemí s to zakrýt povážlivou krátkozrakostí, neschopnost dohlédnout k horizontům planetární sounáležitosti všech národů a ras, jež mají právo, aby se veškeré problémy řešily s přihlédnutím i k jejich budoucnosti. Celý svět je unaven věčným hašteřením velmocí, frázemi, jimiž zdůvodňují své kroky na světové šachovnici. Nikdo od nich nečeká, že se k sobě budou chovat jako skotačící zajíčci v jarním

osení, ale každý má právo žádat, aby své velmocenské zájmy korigovaly zájmem celé planety. Zatím se však vytrácí vyhlídka na to, že obě velmoci jsou v tomto punktu reformovatelné. Zbývá jen stále chatrnější naděje, že nedojde k nejhoršímu a že z toho, co nás bytostně ohrožuje, nakonec vyjdeme se zdravou kůží. Důvody pro takovou vyhlídku nejsou příliš průkazné. Jde spíše o víru v osud, který přinese na chvílku úlevu od břemen. Novověké opium v poloníboženském rouše.

Křesťané reagují na hrozící nebezpečí nukleární smrti s rozdvojenou myslí. Nadovedou si to srovnat s vírou v Boha, který v Kristu přináší spásu a chce lidstvu skrze něho otevřít přístup k hojnějšímu životu. Bůh a totální zkáza? Mohl by připustit nukleární holocaust?

Zmínil jsem se již, že na druhé straně sílí apokalyptické nálady. Zde jsme u problému, který nelze řešit na základě pozorovatelského, jakoby nezáúčastněného přístupu. Odmítám přijmout výklad, že vize z druhé knihy Petrovy v NZ o kosmické katastrofě, v níž "nebesa u víchru pomínou a živlové pílivosti

ohně se rozplynou, země pak i ty věci, kteréž jsou na ní, vypáleny budou" /3,10/ je předobrazem nukleárního střetnutí, jemuž kráčí vesměs z Božího dopuštění lidský nerozum. /Podobně se dívám na výklad malé apokalypsy v evangeliích/. Jsem přesvědčen, že předpověď toho, co se v dějinách stane, má v Písmu pastorační funkci: chce mobilizovat lidské svědomí tím, že namáčí logiku možného vývoje, dojde-li k selhání člověka jako odpovědné bytosti. Není však popisem osudového dění, a něhož není úniku. V žid-ném případě nelze přicházející zlé vysvětlit jako pomstu, kterou přichystal Bůh svým dětem. Prochází-li člověk v dějinách zkouškou, pak v ní stojí při něm sám Bůh v Ježíši Kristu. O tom svědčí jeho ukřižování a hrob. Rány na těle si nese Vzkříšený na věky /Jan 20,20-27/. Věříme v milostivého Boha, nikoli v neúprosné fatum. Proto vztah k dějinám znamená v křesťanské perspektivě vždy vztah k dílu, za nějž jsme odpovědní. Jeho kvalita je úměrná našemu umění stát se dějinnými bytostmi v provdění. Dílo může i zpětně ohrozit své tvůrce. Působí v něm temné, destruktivní síly. Věřím však, že čas, vyměřený celému stvoření je časem jeho dovršení /Řím kap.

nikoliv činem zkázy. I podle knihy, která v NZ nejsystematičtěji líčí hrůzy mooností a šalem /Zjevení sv. Jana/, je konec dějin pojet jako výstavba nového Jeruzaléma, který Bůh připravuje věrným. Do něho bude vnášena sláva a čest králů a národové země "budou se procházeti v něm ve světle Božím" /kap. 21 v. 23,24/. I zde se mluví, podobně jako v uvedeném listě Petrově, o novém nebi a nové zemi /21,2/, avšak způsobem, který nedovoluje kalkulovat s nukleární zkázou. Jako by šlo o prostou výměnu stráží. První nebe a první země dosloužily a ustupují novému Božímu dílu. Staré věci pominuly, nové všechno učiněno jest /II Kor 5,17/.

Co tedy zbývá jako lák? Rezignace? Ponechat věci svému běhu a slepě důvěřovat, že neskončíme v infernu? Ideologizace problémů a erogantním nárokem, že jen my jsme s to v zjednodušujícím schématu vyjádřit pravé příčiny konfliktů a že jen my zůstáváme garanty správného řešení? Otřesně demobilizující je "víra", že Bůh, který připustil masovou nelidskost obou světových válek, může dopustit i poslední katastrofu a přesto /1/ zů-

stane milujícím Otcem lidského pokolení. Katastrofu, po níž by se hlouček pološile-
ných, leukemických křesťanů shromáždil něk-
de na troskách, zapěl halelujáh a přešel
k dennímu pořádku?

Zdá se, že z kontextu evropskoamerické du-
chovní tradice nelze najít žádnou pohotovou
perspektivu, kterou bychom vzklénuli jako
orientující, nosný cíl. Víra v automatický
pokrok je mrtva /2/. Vrcholným ziskem racio-
nality, která představuje vědecký úsudek, je
smrtonosná zbraň v několikerém vyádní /ato-
mová, biologická, chemická, zbraně ABC/.
Ekonomický a společenský rozvoj metropolí
má kořistnický charakter a stojí před sou-
dem. Nakupená moc se změnila v bezmoc -
zbraní ABC nelze použít, ale současně jen
jako použitelné tvoří součást strategie
rovnováhy strachu.

Jseme jakoby u konce. Zmínka o Evropě jako o
"vyhaslém případě" neznamení, že si dělá
iluze o nějakém jiném použitelném myšlenko-
vém a duchovním zdroji v jiných částech svě-
ta. Rozmach kulturních tradic v ostatních
kontinentech, často provázený regenerací
náboženských forem života, nesvědčí zatím o

tom, že by šlo o univerzální perspektivu. Mnohdy k němu dochází proto, že až dosud se nemohli za nadvlády cizích tradic prodrat k svéprávnosti. Nyní zaplňuje uvolněný prostor a konstituuje se jako svébytný útvar se všemi dětskými nemocemi. Málo je tím řečeno o jeho kvalitě a přínosnosti pro ozdravění poměrů v celosvětovém měřítku. Jen v rozhovoru a vzájemné komunikaci, kritice i přejímání motivů nejrozumnějších kultur bude se patrně utvářet program mírové spolupráce všech lidí této planety. To však v našem prostoru předpokládá nové ohlednutí vlastních tradic, jejich kritické zhodnocení právě ve světle univerzální věcné pravdy, aby lidstvo nejenom přežilo tuto kritickou fázi svého dějinného vývoje, ale mohlo dosáhnout v příštích stoletích důstojného života. Pro nás Evropany to především znamená, abychom pronikali pod nános ideologizovaných schémat a flokulí, kriticky zvážili vlastní myšlenkové struktury i dějinné společenské útvary, prostě řečeno, abychom se dali do kritické filozofické práce a nového, ostřejšího zkoumání své cesty ve světle hlouběji pochopeného Evangelia.

Jsem si vědom toho, že tento požadavek se může mnohým zdát tvář v tvář skutečnému nebezpečí nukleárního ohrožení úhybným manévrem. *Primum vivere, deinde philosophari*. Budiž. Ale rozhodující pro budoucnost života je jeho kvalita. A kde jde o kvalitu, tam je u díla myšlenka a duch. Ostatně, na pokrač zkázy nás přivedlo právě špatné myšlení, mravní ochablost a duchovní prázdnota. Může snad skutečná náprava přijít odjinud? Právě zde jsme voláni k aktivnímu zápasu o nové pocho-
pení problémů, před kterými stojíme.

Aktivní zápas má tedy své programové, myšlenkové dimenze. Nevyhýbí se ovšem ani konkrétním akcím jako jsou např. pochody míru, výzvy vedoucím států, setkání a mírové konference, organizované kampaně za odzbrojení apod. Rozhodující však je, aby všechny podobné akce byly programově zdůvodněny, aby nevyrůstaly z úzkých partikulárních zájmů, uvědomovaly si komplexnost problematiky a usilovaly o celostní řešení problémů.

Opakuji znovu: krize, jejímž spektakulárním projevem je rostoucí napětí, stoupající spirála zbrojení, ekonomická stagnace a valem se zhoršující životní podmínky, je globální

povehy a planetárního rozsahu. Jako taková vyžaduje univerzálního řešení. Jednotlivé nápravné akce musí sloužit tomuto cíli. Jinak mohou proti svému záměru přispět ještě k prohloubení krize, i když subjektivně usilují o pravý opak.

Mírové hnutí na Západě a my

Rozmach mírového hnutí je při vši mnohostvárnosti a odlišných specifických projevech probuzeného zájmu výrazné menšiny obyvatel o budoucnost Evropy. Navazuje na své projevy z padesátých a počátku šedesátých let, kdy existovalo silné znepokojení nad existencí zbraní hromadného ničení. Z té doby pocházejí závažné srovnávací studie konvenční a nukleární výzbroje, kritické reflexe o povaze moderní války, objemné práce poskytující přehled o odzbrojovacích snahách v posledních desetiletích /2/.

Vliv západního mírového hnutí he dokladem toho, že v demokratických státech je nutné počítat s veřejným míněním. Skutečnost, že odpovědní státníci musí reagovat na hlasy svých voličů i mimo rámec parlamentních institucí, že zae musí vyjadřovat k odlišným stanoviskům přicházejícím zdola, vytváří společenské

klíma, v němž filozofie i praktiky vojenských činitelů narážejí na překážky a nemohou se rozhodovat bez ohledu na události v politickém životě. Již tímto faktem plní mírové hnutí pozitivní funkci. Bezpochyby na prvním místě vůči vlastním společnostem a tradicím, které je po staletí vytvářely. Jsou znamením toho, že demokracii nelze hájit čistě vojenskými prostředky. Moderní charakter vojenství, zejména jeho finanční nákladnost i náročnost na profesionální odbornost, vědeckou a průmyslovou kapacitu, má za následek, že militarizace celé společnosti je všude na postupu. Vojenské aspekty získávají prioritní postavení vůči ostatním položkám politické agendy. Bezpochyby zpětně formují samotnou politiku, její cíle a prostředky. A tu jsou ohniska ohrožení pro celou společnost. Úsporné škrty v rozpočtech pro sociální oblast, zesílení byrokratických tendencí státního aparátu a růst bezpečnostních opatření /cenzura, sledování občanů atd./ jsou dokladem tohoto vývoje.

V zásadě je třeba uvítat aktivizaci veřejného mínění v západním světě. Existence nezávislého veřejného mínění je sama o sobě

mírotvorným činitelem. Jestliže případný vše-
lečný konflikt, který by v Evropě s největ-
ší pravděpodobností přerostl v nukleární ge-
nocidu, se týká všech - až na jeho přípravách
se přímo účastní jen č i s t obyvatelstva
v ozbrojených složkách, vědeckých ústavech,
generálních štábech a zbrojním průmyslu - jo-
jen logické, že opět jiná č i s t obyvatel-
stva zástupně za všechny se kriticky staví
k těmto procesům. Co se týká všech, vyžaduje
účast všech /Dirrenmatt/. Jako jednotlivec
mohu být stoupencem co největšího vyzbrojení
vlastní země s rizikem střetu se stejně vy-
zbrojeným protivníkem, můj osobní názor mů-
že v této podobě ovlivnit nejvýše nejbližší
okolí. V docela jiné situaci se ocitne ve-
doucí státník či skupina odpovědných poli-
tiků. Jejich profesní povinností je rozhodno-
vat nejen za své osoby. Svými postoji urču-
jí v klíčových momentech osudy miliónů spo-
lupobčanů /3/.

Protestní hnutí za mír napomáhá politikům svých
zemí, aby získali autentické informace o smýš-
lení svých spolupobčanů. Bez těchto a podobných
projevů veřejného mínění musí každý odpovědný
politik prožívat tíseň, kdykoliv má rozhodnout
o věcech, které se dotýkají nejbližších vrstev

obyvatelstva. Aktivita občanů i mimo oficiální média s instrumenty politického života v té které zemi umožňuje orientaci při samotné formulaci problému i při jeho řešení.

Jádrem mírového úsilí posledních let je v nejširším zřetězení všeobecné odzbrojení, Evropa bez bloků, Evropská mírová spolupráce. Užším a bezprostřednějším cílem je zamezit rozmístění amerických raket v západních zemích koncem tohoto roku. Kolem těchto perspektiv začínají nové otázky.

Historicky viděno je Evropa pevninou, která po staletí přímo nebo nepřímo ovlivňovala život ostatních kontinentů. I když v posledních desetiletích její dějinnotvorná úloha slábne, nelze říci, že by stála na periférii světového dění. V důsledku poválečného růstu prestiže Spojených států, postupné dekolonizace Afriky a Asie i suverénního postavení Sovětského svazu, o jehož dvojpólovém charakteru není sporu - je zároveň evropskou i asijskou velmocí -, hledá střední i západní Evropa těžce své místo v celosvětovém kontextu. Většina států této oblasti patří, jak známo, buď k NATO nebo k Varšavské smlouvě. Vynecháme-li malé neutrální

státy a Jugoslávii a Albánii, není o orientace zbylých pochyb. Evropa se ocitla v mocenské sféře obou supervelmocí a svébytnost si zatím uhájila s největším vypětím jen v kultuře a v poslední době pak v hospodářské sféře. /KIS/. Vojensky je však zcela závislá na Moskvě a Washingtonu.

Je přirozené, že za těchto okolností protestní mírové hnutí v západní Evropě usiluje o větší samostatnost v rozhodování i ve vojenských věcech, zvláště když v důsledku nejnovějšího vývoje na poli vojenské technologie přichází odtud největší ohrožení. Vymenit se z tvrdých determinací vojenské povahy a hrát samostatnou roli ve všech rovinách politického a mezinárodního života však znamená mít koncept vlastního podílu na utváření celosvětové politiky. Nejde jen o svéprávnou Evropu, která by setřásla jho obou bloků. Otázka zní: na koho dalšího bude toto jho vloženo? Jestliže se Evropa vymaní z velmocenského sevření zlova či zprava, musí počítat s tím, že pokud n e d o j - d e k p o d s t a t n ý m z m ě n ě m u v n í t ě ~~Evropy~~ s u p e r v e l m o c í, energie jejich vzájemného soupeření se přelije do jiných oblastí světa. Osvobození

Evropy by tak šlo ruku v ruce s utužením velmocenské nadvlády na jiných kontinentech. Chce snad Evropa exportovat toto problematické zboží? Má Evropa záruku, že rakety umístěné v západních státech nebo demontované v Sovětském svazu budou zničeny? Co když se zamíří na jiné státy? Neposílá snaha západoevropských zemí o větší samostatnost i ve vojenských otázkách izolacionistické tendence v USA, které by vedly k ztrátě zájmu o evropské záležitosti a mohou v nepříliš vzdálené budoucnosti vést americké vládnoucí kruhy k ještě agresivnější a bezohlednější politice vůči Evropě, tak trochu ve stylu zhrzeného ženicha? Bude snad americké vedení spíše váhat použít nukleárních zbraní, dojde-li k finlandizaci Evropy? /Na horší alternativu nechci ani pomyslet/. Touto Scyllou a Charibdou musí proplout mírové hnutí, nechce-li být jen výrazem sobecké touhy přežít.

Obě supervelmoci lze přirovnat k monopolům v hospodářství. Jak známo, dominantní postavení monopolů umožňuje do značné míry určovat základní podmínky ekonomických vztahů ve společnosti. Ale ani velké monopoly nejsou všemocné. Zejména je nad jejich

síly reagovat na nepatrné změny v hospodářském životě. Jsou příliš velké. Za to platí jistou nepohyblivostí. Rozhodnou se např. pro rozšíření dosavadní produkce jen tehdy, mohou-li počítat se zaručeným odbytem **d o d a t e č n ě** vyrobeného zboží. Ještě s většími neznámostmi se rozhodují pro přestrukturování výroby, neboť při jejich rozměrech to vyžaduje obrovské investice se značným rizikem ztráty. Tato charakteristika platí takřka beze zbytku o plánovaném hospodářství, ale větší či menší mírou i o nadnárodních společnostech v kapitalistickém světě.

Něco podobného probíhá i v politické sféře. Zde jsou setrvačné tendence ještě silnější. Supervermoci dávají přednost stabilitě podmínek, za kterých se historicky ustavily a v nichž jejich nadřazená nabývá rutinní charakter. Jákýkoliv další marginální zisk je totiž provázen rizikem, že tím bude narušena mocenská doména protivníka dojde k nestabilní situaci, v níž může být ohroženo i to, co bylo až dosud v bezpečné držbě. Je ovšem třeba vidět, že i v dnešním světě existují ještě oblasti, kam je možno přesunout velmocenský zájem - ať už na úkor soupeřící velmoci nebo proto, že tato oblast

ležela dosud na periférii zájmu kterékoli z nich. To je situace, kterou jsem zděnil v kritické poznámce na adresu západního mírového hnutí v předcházejících odstavcích. Důležité je, aby velmocenská energie byla zaměřena spíše než navenek na inovaci podmínek uvnitř mocenské domény, zejména ve vlastní zemi. Nynější napětí ve světě pramení z toho, že supervelmoci věnují značnou část svých sil na diplomatickou, politickou i hospodářskou konfrontaci, na zvyšování zbrojního potenciálu a zanedbávají vnitřní problematiku. Vzednutí vlna studené války by opadla úměrně tomu, jak by se počaly řešit společenské problémy uvnitř Spojených států a Sovětského svazu i v zemích jejich spojenců. K tomu může významně napomoci mírové hnutí tím, že obrátí pozornost svých vlád na zanedbávané oblasti společenského života. To ovšem vyžaduje, aby mírové hnutí vypracovalo alternativní programy pro celé spektrum problémů, které jsou akutní. Mám na mysli ekologické ohrožení, nezaměstnatelnost, ekonomický program spolupráce s rozvojovými zeměmi, zápas proti rasové, politické, náboženské diskriminaci na celém světě. V neposlední řadě jde i o překonání konzumního způsobu života, o

nový typ lidské existence, který by překonal úzký civilizační rámec, do kterého byl vtěsnán průmyslovou revolucí.

Zejistě vše má svůj čas. Existují priority. Zabránit rozmístění raket v západních zemích je důležitý úkol mírových sil. Ale už tento krok vyžaduje programové zpracování, v němž by byly narysovány další nezanedbatelné souvislosti. To, co jsme se až dosud od svých západních přátel dověděli, nezdá se být přesvědčivým dokladem o tom, že jsou tyto souvislosti viděny, natož respektovány. Namůžeme se ubránit dojmu, že jde povětšinou o psychologicky pochopitelnou úzkost z nukleární zkázy, které chybí dostatečná motivační síla pro vypracování nosného programu.

Kritika, která se na adresu západního mírového hnutí ozývá z našich řad, jde většinou jiným směrem. Jak je patrné z korespondence Hasek : Thompson /5/, je předmětem výtek naivita, podceňování totalitních tendencí východo-evropských režimů, nedostatek vůle bránit demokracii vojenskou silou, v čemž se vidí obdoba politiky appeasementu z třicátých let. Domnívám se, že tyto výtky jsou nesprávné. Je třeba přiznat, že jsme byli od nástupu

normalizace a zejména po vyhlášení Charty 77 natolik absorbování vlastní problematikou a vyostřenou konfrontací s represivním aparátem režimu, že jsme světovým otázkám věnovali přímo pozornosti. Chuť nám bralo i propagandistické ohpění míru. V důsledku toho jsme na tomto poli diletanty. Vzpomínáme si neprověřenými analogiemi z minulosti /teze o knichovanství, které údajně charakterizuje západní světové hnutí/ a propadáme omylu v tom, že režimní moc u nás ohpíme spekulativně jako moc vskutku totalitní, která je nadána atributy všemocnosti. Zabsolutnili jsme ji do podoby, která ochromuje naši vlastní aktivitu, jako by vědě ní už pro nikoho nebylo místa, jako by svět, v kterém žijeme, byl rozdělen jen na ty, kdo absolutně vládnou a ty, kdo jsou absolutně poddaní. A tento spekulativní svět pojmové logiky hegelovského stříhu, v němž se absolutní duch manipulace prolomuje až do nejintimnějších sfér, nás přivádí k mylnému závěru, že totalitní mocí je nutno čelit v š e m i prostředky /6/. Že však totalitní tendence jsou skryty ve vojenské mašinérii a odtud začínají prosakovat i do

struktur demokratických společností /7/, že nebezpečí, jemuž chceme klást odpor navenek, se neuniknutelně vystavujeme ve vlastní zemi, a mnohem účinněji, protože s vnitřním souhlasem, zůstává pro nás zamířeno. Proto nekriticky spatřujeme v dozbrojování západní Evropy americkými raketaми důkaz životaschopnosti demokracie, která se brání totalitě z Východu. Oproti tomu soudím, že je nutno uvítat, jestliže západní mírové hnutí rozpoznává nebezpečí militarizace ve svých zemích a chce mu čelit. Odmítá tím připustit nové /kolikáté už?/ kolo závodu ve zbrojení, jež by nesmírně ztížilo cestu k mírové spolupráci a přiblížilo by nás ke konfrontaci, v níž hrozí t o t á l n í z n i č e n í v š e o h . V této okolnosti spatřuji zásadní rozdíl mezi situací z třicátých let a dneškem. Tehdy mělo smysl zbrojit a čelit včas protivníkovým hrozbám rozhodnou válí postavit se mu na odpor. Naděje, že i v případě konfliktu velkého rozsahu se budou moći evropské národy vrátit k obnově a mírové koexistenci, byla značná. I poslední světová válka byla ještě válkou klasického typu, i když v ní genocidní prvky nabývaly na

váze. Tato naděje v případě evropského nukleárního výbuchu neexistuje. Nevěřím, že by mohlo v Evropě dojít k obnově života v nějaké a dřívějším srovnatelné podobě. Stojíme v naprosto nové situaci. Nová situace vyžaduje nová řešení. Teprve připustíme-li, že tomu tak je, máme přivořit se západním přátel, zda jsou připraveni domyslet alternativu, kterou volí, až do konce. Jejich demokratické tradice mohou být v krátkém čase vystaveny zkoušce, jakou nikdy předtím neprošly. My zde na Východě víme, co to je žít pod centralistickým systémem, který je puzen dirigistickou vůlí ovládat všechny oblasti společenského života. To je cena, kterou by bylo patrně třeba zaplatit za to, že se možná na čas, možná navždycky vyhneme holocaustu /viz poznámku o izolacionismu v USA a důsledcích, které by z toho mohly vzejít/.

Otázka se konec konců redukuje na to jediné: jak zabránit nukleární válce v Evropě a kdekoli jinde na světě? Další zbrojením, reciprocitou zastrahování? Nebo odzbrojením na pokud možno nejnížší úrovni prostřednictvím jednání? Ale: co učinit,

nebudou-li tato jednání úspěšná? Vydrží křehká rovnováha? Bude možno se ještě vrátit k nějakému prahu diskuse, dojde-li k totální militarizaci na Západě i na Východě? Nemí přece jen cesta kupředu prorazitelná jednostranným odzbrojením? Víám, že tato alternativa má zatím slabou podporu, nepřijatelná je jak pro obě supervelmoci, tak i pro většinu veřejného mínění v obou blocích. Ale co když je to jediná alternativa? Nemohu souhlasit s myšlenkou, která se v této souvislosti ozývá, že nejde o jakýkoliv mír, nýbrž jen o pravý mír, který je spojen s upraveností, svobodou a respektem vůči lidským právům. Zdá se mi, že jde o podobnou pojmoslovnou hru, o jakou šlo v případě absolutizace moci. Víme přece z vlastní zkušenosti, že i moc v našem okruhu nemůže zůleka vše. Existují rozsáhlé enklávy společenského života, v nichž se jí nepodařilo usídlit a z dalších se vytráčí. Život probíhá do značné míry jinak, než jak předepisují mocní. Kdyby nechyběla odvahy k svěbytnosti na místech, kam denně vstupujeme, byla by naše situace ještě příznivější. Podobně je to s nepravým mírem, v němž ohředne svoboda, chybí účta k lidským

privám. Je to zajiště neblahá situace. Je ji nutno změnit. Musíme napnout své síly, aby byly věci jinak. Nepochybujeme přitom ani na okamžik, že je smysluplné počínání. Jakého míru se však dopracují ti, kdo zbydou v Evropě po nukleárním ohni? Neexistuje žádný dokonalý, plný mír /ŠALOM jako plnost života/. Celé dějiny našeho kontinentu jsou prostoupeny mírovými smlouvami a pakty, které byly jen intermezem k dalším válkám. I ohudý, falešný mír může být proměněn v něco lepšího. Pax romana, pax germanica, pax hispanica, pax brittanica - byla to snad dokonalost sama? Nelze chtít všechno nebo nic. Tváří v tvář dokonalému míru samozřejmě všechno, čeho bylo dosaženo v lidských dějinách, včetně. Opakuji: z hlubin nedokonalého míru musí v každé generaci začít nápravné dílo obnovy. Nejsem pro status quo. Nemyslím si, že pax americana nebo russica jsou vrcholem dějin. Ale lepší mír pod totální vládou než totální smrt v svobodném střetnutí. Neměli bychom zapomínat, že veliké ideály svobody, demokracie, lidských práv nám byly často předávány zkrvavělými rukama protagonistů všech evropských revolucí. Nic na tomto světě nezískáváme v čisté podobě.

Myslet ve vyhrocených protikladech mír nebo svoboda, otroctví nebo smrt, totální moc nebo demokracie, zatemňuje stav věcí, brání vidět situaci střízlivě a hledat schůdná východiska.

Značnou slabinou argumentace, která se objevuje v našich kruzích, vidím též v idealizaci života v západním světě. I kdyby neexistovala ani jediná polofašistická či rasistická země, zmizela nezaměstnanost a celý Západ kulturně a hospodářsky prosperoval, i tak by byla na místě otázka: Kde je tvůj bratr? Jak žijí země třetího světa, v nichž západní svět má až dosud převládající vliv? Nesmíme se nechat zlást relativním blahobytem a řadou demokratických výsad, jimiž se mohou honosit západní státy. Kdo nevidí, že tyto země si vydobýly privilegované postavení právě tím, že jsou hospodářsky silné v důsledku nerovnoprávné směny a že tak neustále zvětšují propast mezi sebou a chudšími partnery, nepochopil jeden z nejnaléhavějších problémů dneška.

Zápas o mír a lidská práva

V několika poznámkách se zmíním o problému, kterého jsem se dotkl na konci předcházející kapitoly. Z korespondence Thompson - Hasek vysvítá, že se děje s naší strany pokus stanovit jednoznačné kritérium pro posouzení, zda jde o skutečný mír či nikoliv. Takovým kritériem je teze, že mír mezi státy je založen v respektování lidských práv /6/. Souhlasím s intencí tohoto požadavku. Nicméně soudím, že vyžaduje jemnějšího vypracování. Opět jsme v nebezpečí abstraktní pojmové konstrukce.

Bezpochyby platí, že existuje spojitost mezi lidskými právy a mírovou koexistencí. Je známo, že počátky konfliktních situací, které vedly k druhé světové válce, vyrůstaly z pošlapávání demokratických práv nejprve v samotném Německu. Tuto zkušenost světové komunity zachycuje Charta OSN. Výslovně uvádí, že napětí uvnitř států, v nichž dochází k diskriminaci a porušování práv občanů, má negativní vliv na mezinárodní vztahy, zostrňuje napětí a může vyvolat ozbrojené konflikty

mezi státy.

Konečně, proč chodit pro příklady daleko do minulosti? Únos československých občanů, ke kterému došlo nedávno v Angole a zaujal světovou veřejnost, potvrzuje mezinárodní aspekt této události: rozpory mezi jednotlivými frakcemi protikolonialistického hnutí nejsou, jak tragická událost potvrzuje, pouhou vnitřní věcí Angoly. Dotýkájí se svými důsledky sousedních a často i vzdálených zemí /9/.

V tomto smyslu lze hovořit o přímé spojitosti mezi stavem lidských práv v jednotlivých státech a mezinárodním mírem. Vnitřní stabilita je jedním z předpokladů stability mezinárodní. Avšak nesmíme tuto spojitost přetížít. V minulosti často vedly války soupeřící strany, jimž se nedělo upřít, že uvnitř své domény zajišťovaly občanům slušnou míru občanských a politických práv. Totéž lze říci o dnešních západních demokraciích. Avšak pokud určitý prosperující stát nespojí respekt k právům a v ý o h občanů s ochotou upravit své dosavadní vztahy k slabším zemím /slabším hospodářsky a sociálně/, aby byl nastolen spravedlivější eko-

nomický a sociální řád ve světě, má to za následek, že svými postoji mezinárodní mír ohrožuje. A to je kritika, kterou lze i oprávněně vznést na adresu těch zemí, jejichž ochrana lidských a občanských práv pomocí celé řady institucioních zřítek je relativně na vysoké úrovni /10/.

Myšlenku lidských práv je třeba rozšířit o tento mezinárodní aspekt, abychom mohli ono kritérium použít daleko komplexněji než dosud. Právo na svobodný projev, život, práci, vzdělání, rozvoj, mají nejenom jednotliví občané. Takové právo mají i národní celky. Spojitost mezi lidskými právy a mírem je integrální a nelze ji aplikovat jen na vztahy občanů a mocenských institucí uvnitř jednotlivých zemí. Mír je nedělitelný. Lidská práva jsou všeobecná a nadnárodní. Mírové hnutí na Západě i u nás si musí být této skutečnosti vědomo, jinak vzniká kritické spojení a dochází k vylučování či nedocenění některých důležitých momentů dnešní situace.

Bylo by samozřejmě chybou, kdyby někdo z předchozějších tvrzení chtěl uzavřít, že nemá smysl zápasit o zachování lidských

práv doma. Opak je pravdou. Jde jen o to, aby tento zápas nekončil u hranic vlastní země /kde jinde však může věrohodně začít?/, abychom viděli jeho hlubší souvislosti. Pokud se týče východního bloku, jsem přesvědčen, že zlepšení situace v oblasti lidských práv by umožnila uvolnit mnoho materiálních a duchovních prostředků k podpoře slabších partnerů zejména v třetí světě. Jestliže výbušná situace v této oblasti je jednou z hrozeb světovému míru - a o tom není snad sporu - je každý pokus v tomto směru příspěvkem k détente mezi bohatým Severem a chudým Jihem, je příspěvkem k mírové spolupráci lidstva. V tomto smyslu je zápas o zachování lidských práv součástí onoho pohybu uvnitř východního bloku, který víže velmocenskou energii /viz str. 48 dole/ k domácím problémům, napomáhá k prosperitě a stabilitě, která, pokud bude mít služebný charakter, může pozitivně ovlivnit mezinárodní vztahy. Jinak řečeno: nežádáme pro sebe a ostatní spoluobčany větší míru svobod a práv vposledu proto, abychom se sebespokojaně mohli podílet na privilegovaném postavení celého Severu, kapitalistického a socia-

listického, vůči strádajícímu Jihu. Chceme svobodu spolurozhodování - a také spoluodpovědnosti - na řízení obecných věcí, abychom daleko účinněji než dosud pomohli odstraňovat vznikající napětí v globálním měřítku.

V tomto rámci dostává zápas o zachování lidských práv novou dimenzi. Nutně se musí zabývat problémy, na které poukazuje hnutí západních přátel: do jaké míry výdaje na zbrojení, stoupající militarizace společenského života uvnitř velmocenských bloků víže energii všech vrstev společnosti k procesům, které ještě více prohlubují propast mezi bohatými a chudými našeho světa. Rozpuštění vojenských bloků, všeobecné a úplné odzbrojení, zákaz výroby a vlastnictví ABC zbraní jsou nejenom požadavky, které přímo zmenšují riziko budoucí světové války a všeobecné zkázy, nýbrž současně zmenšují riziko střetu, který by nevyhnutelně za dvě tři dekády vyrostl z nahromaděného napětí mezi Severem a Jihem. Tento druhý aspekt zápasu o mír a odzbrojení, neméně důležitý, i když jakoby v pozadí ve srovnání s tím, co se jeví západním přátelům naléhavější, nesmíme ztratit

se zřetelo. Je ho třeba zapracovat do strategie naší mírové práce jako jednu z priorit nového planetárního myšlení.

Problémy světa, naděje budoucnosti

A/ Strategie zbrojení

Odzbrojování snahy jsou tak staré jako úsilí o vyzbrojení. Obojí je charakterizováno uzlovými body, v nichž se vývoj zbraní a naopak pokus odstranit je, ocitl na křižovatce. Nepůjdeme hluboko do minulosti. Stačí připomenout letadlo, kterého bylo poprvé použito jako bojového prostředku v 1. světové válce. Jím padla klasická zásada vojenství, s kterou se vedly války po celý starověk a středověk. Podle ní bylo nemyslitelné zabít lidi na dálku, anonymně. Bylo to dáno bezpochyby kvalitou zbraní, kterých se po dlouhá staletí užívalo. Puška znamená první průlom. Letadlo stojí na konci tohoto vývoje. V druhé světové válce je přelomovým bodem raketa V1, v jejím závěru atomová bomba. Ta představuje zásadní proměnu války.

Toho si byli vedoucí státníci a představitelé vojenství v následujících letech dobře vědomi. Často násilí, jímž se řešily spory

mezi státy, vyvolala zbraň, která měla tak ničivé účinky, že zproblematizovala válku jako extrémní princip politiky. Těsně po svržení dvou atomových bomb na japonská města byla valná část světového veřejného mínění zajedno, že atomová energie je třeba využít jen pro mírové účely. Na půdě OSN existovaly příslušné komise a podvýbory zabývající se touto problematikou, předkládaly se rozsáhlé a promyšlené návrhy /např. Baruchův plán/, podle nichž měl být veškerý štěpný materiál svěřen do správy mezinárodní agentury vybavené přísnou kontrolou. Věřilo se, že úplné nukleární odzbrojení /vlastně nevyzbrojení/ je možné a že pro něho je nejvhodnější příležitost právě v době, kdy monopolními vlastníky atomových bomb - tehdy ostatně v minimálním množství - byly jen Spojené státy severoamerické. Mnozí varovali, že nedojde-li k tomuto radikálnímu kroku, bude to později mnohem snadné. Měli pravdu.

Je jasné, že snahy o odzbrojení narážejí dnes na čaleko komplikovanější problémy, než tomu bylo v druhé polovině čtyřicátých let. Alarmující je zejména okolnost, že státníci i veřejné mínění v mnoha zemích si

v podstatě zvyklo na život s bambou. Golwitzer mluví o evropských národech jako o Pulveršvölker /národy žijící na sudu s prachem/. Dnes má atomový klub kromě supervelmocí několik dalších členů a není vzdálená doba, kdy se patrně dále rozroste. /Pákistán, Jihoafrická unie, Izrael atd./. Mentalita lidí se přizpůsobila procesu zbrojení a každý další jeho stupeň se bez velkých otřesů vkrádá do života občanů jako téměř přirozený jev.

Představitelé hitlerovského Německa byli v Norimberku souzeni a odsouzeni m.j. za genocidu. Nukleární zbraně mají dnes daleko větší devastující účinky než koberecové bombardování v druhé světové válce. Lidstvo bylo v čtyřicátých letech našeho století zděšeno, když byla takřka naráz zničena hustě obydlená města /Coventry, Drážďany, Hamburk/ a později "malými" atomovými bombami Hirošima a Nagasaki. Ještě v roce 1946 couval svět před myšlenkou, že by atomové zbraně měly být znovu použity - a v korejské válce skutečně zůstaly ve skladech. Dnes bereme mlčky na vědomí prohlášení vlády, že použijí /samořejmě v "sebeobraně"/ nukleárních zbraní. Kam se posunulo mravní

vědomí během jedné generace? Dlouhá období vyzbrojování působí erozivně na lidskou představitivost a mravní bdělost.

V každé válce, a týká se to samozřejmě obou světových, se užívalo metod, které byly předtím ještě v "ošklivosti". Za války 1914-1918 šlo o tanky a plyn, v letech 1939-1945 o masivní letecké útoky, jejichž obětmi bylo ve velké míře civilní obyvatelstvo. Vývoj válečnictví jde od lokálních střetnutí profesionálních vojak k velkým bitvám s rozsáhlým pomocným zázemím, a odtud k t o t á l n í válce, jak ji razil Hitler. Vývoj pokračuje: od bylo státy vedoucí II. světovou válku letectvo, tím jsou dnes rakety s nukleární náloží. Mají rychlejší dolety, větší vzdálenost a nesrovnatelně ničivější účinky, než cokoliv je v minulosti předcházelo.

Těž rozlišení mezi obrannými a útočnými zbraněmi se postupně stírá. V poslední době mizí konstrukce malých nukleárních nábojů tzv. taktického určení i hranice mezi konvenční a nukleární výzbrojí. Je třeba dát zapravdu nositeli Nobelovy ceny míru Noel-Bakerovi, který ve své knize Závody ve zbrojení /The Arms race, z roku 1958,

str. 380/, píše: "Čím dále bude nynější vývoj zbraní pokračovat, tím neoddělněji jej bude možno zastavit, a zájmy spojené s tímto vývojem budou neustále sílit".

Klesající křivka morální integrity tvří v tvř zbrojení se projevila již počátkem atomové éry. Po mravním šoku ze srpna 1945 se nápadně rychle dostavila rekonvalescence: nasezení atomové bomby bylo později ospravedlněno tím, že se zachránily statisíce, na-li milióny životů amerických a japonských vojáků i obyvatel Japonska, které by bylo jinak nutno obsadit, aby se dosáhlo kapitulace. Toto ospravedlnění psychologicky umožnilo vtělit do budoucna vílečné operace vedené atomovými zbraněmi do vojenské doktriny.

Poté co došlo k vynálezu a vyzkoušení vodíkové bomby, změnila se atomová bomba /i Hirošimského kalibru/ na t a k t i o k o u a nikdo už na ni nemyslel jako na mysterium tremendum, na infernální projev hybridní moci. Konstrukcí vodíkové bomby se nukleární rakety proměnily v děla obou předchozích vělek. Miniaturizace, která je přirovou veličinou gigantizace, přechází jako syndrom z technické oblasti do morální.

Vodíková bomba svými účinky "znenáhlila" všechny zbraně předehřívající epochy a učinila tyto "byvší" zbraně morálně přijatelnější i pro ta svědomí, která se ještě několik let předtím třásla pomyslením na jejich použití.

Všechny tyto pozvolné morální dopady novodobého zbrojení je třeba vzít vřádně. Musíme si uvědomit, co se s nimi děje, jak se sami měníme v důsledku věcí, které vyrábíme. Toto pozvolné uvykání na hromadnou smrt, které tvoří horizont našeho každodenní, nám našeptává, že zbraně a vojenská technika samy nejsou oním zlem, že rozhodující jsou cíle a snahy těch, kdo zbraně vlastní. Avšak technika není neutrální. Máni způsob myšlení. Vynucuje si určité přístupy a postupy, které - jako ukazuje militarizace - do značné míry ovlivňují člověka na každém kroku.

Zjišťujeme, že kromě této elementární roviny, vývoj nejmodernějších zbraní staví do nového světla i státní suverenitu. Mezi mnohé důvody, jímž vědecká myšlenka státní svrchovanosti za svůj vznik, patřila bezpochybně obhajitelnost území, nad nímž příslušný

stát vládně. Kde tato obhajitelnost končí, kde je území napadnutelné raketami z hloubky nepřítelových linií, tam je také zproblematická sama svrchovanost. Jak se ukazuje, nukleární zbraně narušují bezpečnost. Největší nukleární mocnosti jsou nejzranitelnější /11/. Z hlediska čistě vojenského nepřispívají k bezpečnosti ani bipolární bloky /NATO, Varšavský pakt/, protože jsou kategoriemi minulosti. Jsou prolongací národního státu s politikou opevněných hranic v kolektivním měřítku, ale v čase, kdy nukleární zbraně činí takový svazek prostupný ze všech stran.

Stále rafinovanější a technicky dokonalejší nukleární výzbroj činí přitažlivější kalkul prvního /preventivního/ úderu. Není náhodou, že se tyto doktriny rozpracovávají v posledních letech, kdy jsme svědky zrodu nových typů zbraní /neutronová bomba, rakety s plochou dráhou letu, antiraketové zbraně, laserové zbraně, tajně vyráběné zbraně biologické, chemické/. Logika úvah jde tímto směrem: a/ jsme silnější - můžeme tuto výhodu využít, b/ jsme slabší - udeříme, abychom předešli silnějšímu, protože naše slabost /byť dočasná/ by se pro

ného mohla stát pokusem získat ho k prvnímu úderu. Je tu vyhlídka, že i slabší může získat, protože prvním nasazením nukleárních zbraní je možno nabýt převahy a znemožnit odvetnou akci protivníka.

V této souvislosti je nutno ocenit prohlášení SSSR z nedávné doby, že nepoužije nukleárních zbraní jako první. Ale jak z toho plyne pro nás úroveň, když víme, že by byly nakonec v případném konfliktu použity? navíc nukleární polycentrismus komplikuje situaci natolik, že se v budoucnu nebude ani moci určit, kdo a proti komu atomovou válku zahájil. Anonymní agresor může vyvolat nukleární konflikt i mezi dalšími členy nukleárního klubu /např. teroristickou akcí, která bude interpretována jako napadení "tradičním" protivníkem/.

Jste tedy v součase všeobecného zbrojení, které se prohlubuje /co do kvality zbraní hromadného ničení/ i rozšiřuje /co do počtu účastníků/. Tato eskalace zbrojení odpovídá eskalace vzájemné závědomí a odpovědnosti. Zdá se, že vrchu nabyl definitivně samopohyb k všeobecné zkáze.

To by ovšem byla opět pojmová dedukce, kterou jsem na předcházejících stránkách po-

stavil do kritického světla. Klubko nutno začít trpělivě rozmotávat.

B/ Strategie odzbrojení

Před námi je dlouhá cesta demontáže po dlouhí desetiletí budovaného arzenálu. Je sice možno teoreticky vyhnout se této oklase a domnívat se, že zbrojení je možno zlikvidovat naráz: úplné a všeobecné odzbrojení v co nejkratším čase. Tvří v tví nahromaděným problémům, dynamice vyzbrojovacího procesu i politickým překážkám je tento postulat romantickým snem a iluzivním přáním. Překovat může v motyky a oštky v srpy je pracná a náročná záležitost, víme-li, že se má provést v složité mezinárodní situaci, za rostoucí nedůvěry mezi velmocemi, s přihlédnutím nejen k zabudovaným zájmům vojenských a průmyslových skupin, nýbrž i problematice technologické, která je spojena s výrobou ABC zbraní, jejich nosičů, se skladováním a vývojem vojenské techniky. Cesta kupředu, zpět od zkřízy, která jinak hrozí, bude pozvolná, s mnoha zastávkami, možná i s několika znepokojivými návraty k předchozím místům zvýšeného nebezpečí. Vynoří se nespočetné

překážky, k jejichž překonání bude třeba vynaložit nezměrné úsilí. Ale je to cesta pod zaslíbením, a není zcela bez inspirujících modelů. I v posledních dvou třech desetiletích došlo v jasnějších chvílích lidstva k dohodám a dojednáním, jež dávají naději i pro příští pokusy.

Šlo většinou o úmluvy, které měly jen partikulární význam. I tak znamenaly úlevu a možnost nového počátku. Jmenuji jen některé nejdůležitější:

- založení mezinárodní agentury pro atomovou energii z r. 1957
- smlouva o Antarktidě z r. 1961 potvrzující mírové využití tohoto kontinentu a mírovou spolupráci zúčastněných zemí
- společné prohlášení USA a SSSR o dohodnutých principech pro odzbrojovací jednání ze září 1961
- zřízení přímé/"horké"/ linky mezi Washingtonem a Moskvou z r. 1963, později také mezi Francií a SSSR a V. Británií a SSSR
- smlouva o zákazu zkoušek nukleárních zbraní v ovzduší, kosmu a pod vodou z r. 1963
- smlouva o zákazu nukleárních zbraní v Latinské Americe z r. 1965

- smlouva o nerozšířování nukleárních zbraní z r. 1970
- konvence o zákaz a vývoji, výrobě a skladování bakteriologických a jedovatých zbraní a o jejich zničení z r. 1975
- SALT I z r. 1972
- Dohoda o základních principech vztahů mezi USA a SSSR z r. 1971 a zřízení stálé poradní komise zástupců obou států
- Konference o evropské bezpečnosti a spolupráci, Helsinky 1975
- závěrečný dokument prvního speciálního zasedání OEN o odzbrojení z r. 1977
- SALT II z r. 1981 /i když neratifikována USA, přesto dodržována oběma velmocemi/.

V situaci, kdy vzplanula naplno znovu rétorika studené války, by bylo krokem kupředu, kdyby představitelé velmocí i sdělovací prostředky jejich zemí si uložily při všech projevech větší dávku zdrženlivosti /12/. Absolutizace protivníka v negativním smyslu a naopak nekritické zdůrazňování vlastních předností otravuje ovzduší, demobilizuje veřejné mínění, zvětšuje nedůvěru. Je trapné a nedůstojné těch, kdo nesou značnou odpovědnost za osudy celého lidstva, když používají k výkladu současných událostí zjednodušujících pouček a klišé /např. o

vojenskoprůmyslovém komplexu, o temných
rejdech CIA, o prodloužené ruce Moskvy/.
Kritika na vrub protivníka musí jít ruku
v ruce s kritikou poměrů ve vlastní zemi.
V tom se projevuje zralost státníků a vy-
spělost veřejného mínění /oírkví!/ v nej-
širším slova smyslu. Je třeba překonávat
myšlení: přítel - nepřítel. Společným ne-
přítelem Američanů i Rusů - nás všech -
je nukleární smrt. To zavazuje k dialogu
přes všechny rozdíly. Aby k tomuto dialogu
docházelo, třeba zprvu jen v okrajových
záležitostech a občas, aby se přestalo spí-
lat a začalo věcně hovořit, k tomu je potře-
bě silné podpory zdola. Mírové hnutí ve
všech zemích, ale zejména v těch, které
patří k těm či oně oblastem velmocenského
vlivu, má odpovědnost za to, aby se vytvá-
řely předpoklady k rozhovoru, aby se v ovzdu-
ší mezinárodním převládaly prvky porozumění
a vůle ke spolupráci nad nechuť k dialogu
a nevraživostí.

Každý sebemenší krok, ať už v oblasti vě-
decké, kulturní, obchodní, při němž se na-
vazují osobní nebo skupinové kontakty a
spolupráce, snižuje napětí a zvyšuje možnost
vzájemného porozumění /13/. V přímých poli-

tických a mezinárodních vztazích je třeba reagovat na každý podnět či návrh, který předloží ta či ona strana. Je chybou, když západní země otálí s odpovědí na Prohlášení Varšavské smlouvy z ledna 1983, které obsahuje řadu pozoruhodných námětů, je chybou, když se na druhé straně ne zcela korektně interpretuje Reaganův koncept tzv. nulového řešení strategických zbraní.

Maximální zářezlivost by měly velmoci projevovat zejména v oblastech, kde může docházet k vzájemnému střetu zájmů. Kromě ohnisk napětí zmíněných v poznámce 12, připojují Blízký Východ a Africký roh. Kubánská krize z r. 1962 ukazuje, že je výhodnější vzájemné vojenské odpoutání, kdy se nedostávají k sobě do těsné blízkosti raketové výzbroj a nejmodernější prostředky vojenské techniky, které vždy znamenají zvýšení nervozity a rizika střetu. To platí i o amerických základnách v těsné vzdálenosti od sovětských hranic i o sovětských ponorkách plujících nedaleko amerických nebo britských břehů. Významná role nezáčastněných zemí spočívá mimo jiné v tom, že geograficky a politicky vytvářejí oblasti, v nichž nejsou obě supervelmoci přítomny. Tím se odkazují

v geopolitickém měřítku do vlastních zón a nutí, aby jen v jejich rámci uplatňovaly svou vůle roli. Je zřejmé, že čím bude větší počet nezúčastněných zemí, tím více pozornosti budou moci USA a SSSR věnovat vlastním problémům a bude ubývat třetích ploch. I k tomu může významně přispět veřejné mínění a mírové hnutí uvnitř obou ~~xxx~~ seskupení.

Výčet drobných kroků, jimiž se snižuje napětí, je možno zakončit i myšlenkou bezatomových písem. Z historie známe několik dobrých příkladů vzájemného vojenského odpoutání, které zmenšilo nebezpečí vřecného konfliktu a vytvořilo hranici míru. Nejmarkantnější se to projevilo ve vztazích mezi USA a Kanadou zřízením nevojenského písmo podél celých hranic, podobně jako ve vztazích mezi Řeckem a Tureckem a Švédskem a Norskem. Je samozřejmé, že v případě bezatomových písem jde jen o částečné řešení, protože v případě nukleárního střetu by i takové písmo byla zamořena a tamní obyvatelstvo vystaveno nesmírnému strádání, ale jakožto politicko-vojenské řešení demonstruje možnost dorozumění a už tím přispívá k řešení problémů v šir-

šim kontextu.

Strategie drobných kroků, ať už v oblasti vnitřní /lidská práva, aktivizace veřejného mínění atd./ či v mezinárodních vztazích, je po mém soudu jedinou schůdnou cestou k mírové budoucnosti lidstva. Vyžaduje trpělivost, nezmírnou vůli a vynalézavost. Koste 1 z drobných kroků v meziskupinových vztazích, vposledu i z drobné a každodenní snahy o osobní obnovu a integritu. Tím se stává životním programem pro všechny oblasti našeho pobytu ve světě.

Březen, duben, 1965

Poznámky :

- /1/ V našem prostředí se ovšem taková myšlenka interpretuje jako upadkový jev buržoasního myšlení. Ale i mezi oficiálními ideology reálného socialismu se poznání hlubě prosazuje vědomí, že komunistický ideál "každému podle jeho potřeb" bude muset doznat v důsledku omezených zdrojů závažné korektury, že vývoj vědy je dvojznačný a ekologická krize nabyla všeobecné povahy.
- /2/ Např. H. Gollwitzer spolu s H. Vogelem a Fr. Heidlerem v knize Christlicher Glaube und atomare Waffen, Berlin, 1959. John J. Vincent: Christ in a nuclear World, Crux Press, 1962. John C. Bennett: Nuclear Weapons and the Conflict of Conscience, Charles Scribner's Sons, N. York, 1965 a zejména Philip Noel-Baker, The Arms Race, John Calder Ltd., London, 1958.
- /3/ Správně upozorňuje H. Gollwitzer v knize Frieden 2000, Ch. Kaiser Traktate, 1962, str. 32: "Der Staatsmann, der über sein Volk beschliesst: Sei lieber tot als rot!" načelá in Hitler - scher Mentalität. - Osobuje si rozhodnout za druhé, zatímco musí pro něho být nejvyšším příkazem ochrana života svěřeného národa.
- /4/ Již skutečnost, že V. Británie a Francie jsou samostatnými nukleárními mocnostmi komplikuje jednání o odzbrojení. Co když po zrušení obou paktů by proces polynuklerizace se ještě rozšířil. Buď situace snad jednodušší, stanou-li se členy nukleárního klubu řekněme Spolková republika nebo Španělsko?

- /5/ Rackek je údajně pseudonym historika, E.P. Thompson patří k významným levičovým intelektuálům na Západě. Je v čele kampaně za nukleární odzbrojení. Jde o tři dopisy a odpovědi, které si jmenovaní vyměnili v posledních třech letech.
- /6/ Drovnej větu z druhého dopisu V. Racka: "V lidských dějinách dochází k situacím, kdy je třeba svobodu bránit nebo získat silou".
- /7/ V tom má, podle mého přesvědčení, Thompson ve svých analýzách pravdu. Dokladem toho je mimo jiné hysterie maccarthismu v USA z padesátých let.
- /8/ "Opakuji: Směrem na Východ je syntéza odzbrojení a lidských práv... nezbytnou potřebou. Oddělování těchto položek je projevem naprosté naivity" /Druhý dopis V. Racka/. Charta 77 vyjadřuje ve svém dokumentu zasláním nezávislému mírovému hnutí v NDR /březen 1982/ plnou podporu jeho cílů. Píše: "Domníváme se, že prostí občané na celém světě i v každé jednotlivé zemi by měli bojovat - jako jednotlivci i nezávislé skupiny - za lidské právo žít v spravedlivém míru, zbavit se militarismu a zbraní masového zničení". V poselství holandské mezinárodní radě zkoumá co nejpozitivnějším způsobem vztah mezi hnutím za mír a za lidská práva. /Tak soudí E.P. Thompson v III. dopise V. Rackovi, převzato z New Statesman, 1983/2.
- /9/ Takových příkladů je možno vyjmenovat v posledních letech řadu: Jihoafrická unie, Kambodža, Nicaragua, El Salvador, Polsko atd.

- /10/ Spojení vnitřní stability s agresivním chováním navenek má svou paralelu se zcela opačným efektem: státy, které používají i dosti nevybíravých metod vůči vlastním občanům, nemusejí hrát vždy roli kazimíru v mezinárodních vztazích. Stabilizované státní útvary s tuhou vnitřní disciplínou žily v minulosti po relativně významné období v pokojných vztazích s podobnými útvary v sousedství. Vnitřní potlačování nemusí vždy nutně vést k vnější expanzi. Bylo by ovšem potřeba zkoumat, zda k tomu nedocházelo v epochách, kdy vzájemná závislost mocenských útvarů a regionů byla daleko slabší, než je tomu v novodobých dějinách.
- /11/ "Největší moc je spojena s největší slabostí" - J.C. Bennet, v známé knize Nukleární zbraně a konflikt svědomí, str. 21 /viz poznámku č. 2/.
- /12/ K zdrženlivosti verbální povahy je třeba připojit požadavek zdrženlivosti v oblasti mezinárodně politické a vojenské. Z tohoto hlediska je třeba co nejdříve politickými prostředky vyřešit situaci v Afghánistánu a v Karibské oblasti /El Salvador, Nicaragua/.
- /13/ Řada dosud málo využívaných možností nabízí Závěrečný dokument KEES z Helsink, 1975/.

J. VRÁNA : ČECHY, PŘÍSTAV MÍRU

Každý národ má ve svých dějinách období vrcholných vzestupů a hlubokých úpadků, mezi nimiž se prostírají časy zrání a přípravy nových dějů, nových vítězství či porážek. Díváme-li se dnes na několik posledních desetiletí české historie, mnohým se zdá pravdivý názor, že tak ubohé a nuzné doby snad Čechy ještě nepamatují. Posledních 45 let se u nás nestalo téměř nic, na co bychom mohli být hrdí, na co bychom mohli navazovat, na čem bychom mohli dále stavět. Byly zde pokusy o změnu, avšak nesmělé a nedůsledné, iluzivní a nejednotné, zatížené po všech stránkách tíživou minulostí. Všechny byly poměrně rychle potlačeny a zlikvidovány. Tato země je plná nepotrestaných vin, zla, které nedošlo odplaty! Již mnohokrát jsme si kladli otázku, zda vůbec národní rozklad může pokročit ještě dále a opětovně jsme se přesvědčovali, že marasmus nemá hranic a mezí.

Statistice Čechů a Němců již opustilo toto území, které kdysi tvořilo jedno z center kulturně a historicky významné střední Evropy. Ano, většina z těch, kteří odešli,

měli pravdu: na tomto území se nežije, ale pouze přežívá, trapně se zde zápasí s holou každodenností, s úživou. Život se zde vyčerpává v sebezáchovných činnostech a prakticky nezná mocných duchovních a kulturních vzápětí, tvořivých napětí a konfliktů, spásných otřesů, které uvolňují nové cesty. I politický život zde ustal, opakují se jen stále stejné rituály a zákulisní intriky. V žádné oblasti lidské činnosti není možné žít svobodně a přitom veřejně. Čechy jsou již po desetiletí smutný a zaprášený "přístav míru".

Kdy vlastně začal tento úpadek a rozklad, jaké byly mezníky na této cestě dolů? Podle mého názoru začala tragédie Mnichovem 1938. Tehdy vyvrcholil konflikt mezi československou demokracií a totalitním systémem nacistickým. Přijetím mnichovského diktátu se samostatný československý stát rozpadl a v březnu 1939 zanikl definitivně. Důležité bylo, že totalismus tuto svou bitvu s demokracií vyhrál bez boje. Od té doby nastal zlom v politickém a kulturním vývoji Čech a došlo také k podstatné změně mentality národa. Ocitli jsme se ve sféře totalismu, přijali jeho způsob života, a již nikdy, tj. do dnešních dnů,

jsme se z této sféry nevymanili. Demokracie nebyla u nás již nikdy plně obnovena. Po válce se za tři roky ujal moci druhý typ totalitního systému, systém komunistický. Opět bez boje, tentokrát dokonce za souhlasu značné části národa.

Vznikla nová tradice, tradice porážek, morálního rozkladu, malosti a krutosti. Stejně jako Německo vyřadilo dráhou světovou válkou Evropu ze světových dějin, Čechy vyřadilo z evropských dějin. Čechy vždy byly, ať již jako součást Rakousko-Uherské monarchie nebo jako samostatná republika, organickou částí evropských dějin, evropské kulturní tradice. Mnichovem se naše pouto se Západem láme, vzniká pocit opuštěnosti a vyvíjí se křečovitá snaha přizpůsobit se novým poměrům, zachránit klid každodenního života, jeho malé pseudojistoty. Přechkat zlé doby, přežít jak se dá, takové jsou cíle většiny našich lidí. Chtěl bych proto otevřeně mluvit o naší národní tragedii, nic nezakrývat a neuhlazovat. Možná, že mi mnozí vytknou, že způsob, jakým tuto tragedii vykládám, z hlediska dějin mentality, je neobjektivní a nehistorický ve vědeckém slova smyslu.

Budou mít asi pravdu. Já si však myslím, že je nám všem již nutná třeba zaujatosti, otevřené artikulace osobních prožitků a jasného se přihlížení k určitým tradicím. Nemá smyslu vynášet nějaké nové programy, nějaká nová hesla, kterými bychom někoho získali. Především bychom měli vědět, jak jednat v určitých situacích, podle jakých kritérií a hodnot. Říká se, že budoucnost je otevřená, avšak přitom se zapomíná, že "zavření" jsme hlavně my sami.

- x x x

Československá republika vznikla v roce 1918 na základě rozhodného přihlížení se k ideálům západní demokracie. Masarykova Washingtonská deklarace byla v tomto směru skutečným státním programem. Bylo v ní jasně řečeno, že budoucí český stát se hodlá řídit demokratickými principy ve všech oblastech svého života. V té době jsme byli součástí evropských a světových dějin, světového zápasu mezi západními demokraciemi a prusko-rakouským militarismem. Republika nevznikla jen na základě diplomatické zahraniční Masarykovy akce, ale také díky ozbrojenému boji za svobodu, který vedly naše legie na několika frontách světové

války, a díky Romáinu odboji. Před koncem války, v lednu 1918, napsal Masaryk o budoucnosti: "Naše samostatnost má být čistě politická a sociální organizace celé Evropy a lidstva. Otázka Čech a Slovenska je otázkou světovou" /Masaryk, Nová Evropa/. Masarykovo krédo znělo: osud našeho národa přímo logicky jest spjat se západem a jeho moderní demokracií /viz Peroutka, Budování státu/. Tímto způsobem se k nám také západní demokracie vztahovaly, avšak pouze do Mnichova.

Nelze tedy říci o naší demokracii totéž, co napsal T. Mann o poválečné demokracii v Německu /tzv. Výmarské republice/: "Pro vítězství nacionálního socialismu mluví především to, že v této zemi nebyla demokracie nikdy krvevě vybojována" /T. Mann, Německé rozhodnutí, 1931/. Demokracie nestála u nás sice na staleté tradici demokratických institucí, jako na příklad v Anglii, vznikla v konečné fázi světové války díky rozhodnutí západních mocností, ale nikterak nebyla proti národní tradici humanistické a kulturní. Naopak, byla jejím přirozeným pokračováním. Vazba našeho politického systému na poměry v Evropě byla

ovšem extrémní, a tvůrci naší zahraniční politiky ji jen posilovali. Jako by existence našeho státu záležela jen a jen na mezinárodní konstelaci sil. Myslím tu především na dlouholetého ministra zahraničních věcí dr. K. Beneše, jehož diplomacie směřovala především k tomu, vytvořit pro ČSR spolehlivé mezinárodní záruky bezpečnosti. Ve svém úsilí o kolektivní systém bezpečnosti v Evropě byl ovšem úspěšný jen do jisté míry a do jisté doby.

Hlavní silou, která usilovala o revizi Versailleských dohod bylo od počátku Německo, které je považovalo za kruté a ponižující. Systém reparací skutečně značně podvazoval jeho hospodářský vývoj, způsoboval labilitu jeho politického systému, neustálou inflaci a obrovskou nezaměstnanost. Za této situace prudký vzestup nacionálně socialistického hnutí byl přirozený. V našem sousedství se tak rozvíjel bojovný militarismus, usilující o rozbití té mezinárodní konstelace sil, na níž jsme zakládali svou bezpečnost. Vzhledem k tomuto závažnému vývoji jednali naši politici a vojenští představitelé v čele s Benešem vážavě a nedostatečně zodpovědně. Beneš

do značné míry fašismus podceňoval, nevěřil, že z něho vzejde nová válka. Pouze starý bojovník Masaryk reagoval po svém: "Máme my odzbrojit, když naši sousedé vyrábějí děla? Odmítám čekat v křesle, až mě nějaký vetřelec zardousí!" /F. Kubka, Mezi válkami/. 28. října 1933 byla vojenská přehlídka na Víclavském náměstí v Praze a třiaosmdesátiletý stáreo vsedl na koně, aby se jí demonstrativně zúčastnil! To byla reakce v duchu těch tradic, na nichž naše republika vznikla.

Politické vedení státu v čele s Benešem, od r. 1935 nástupcem Masaryka v úřadě prezidenta republiky, se příliš soustředilo na mezinárodní diplomacii a méně na vnitřní posílení, především vojenské, státu samého. Armáda byla příliš dlouho rozpočtově utlačována a bylo ztraceno několik let, která se pak nedala již ničím nahradit. Nejhorší byla ztráta času při opevňování hranic, především na jihu vůči Rakousku. Dále šlo o problém německé menšiny, který také nebyl řešen, protože vlastně neexistovala vůči ní pevná politická koncepce. Přitom rozsáhlé území obývané Němci patřilo

k průmyslově nejvyspělejšímu a vzhledem k přímému sousedství Německa i politicky nejcitlivějšímu.

První velký střet mezi západními demokraciemi a totalismem začal ve znamení převahy totalismu. Německo zbrojilo a přitom vedlo halasnou a promyšlenou mírovou propagandu. Poučilo se z lekce r. 1914: "... že totiž příprava na válku se musí odehrát v míru a že válka a mír nejsou již dva různé pojmy, nýbrž dva projevy jedné a téže věci, věci expanze" /F. Neumann, Behemoth/. Vnitřní struktura německé společnosti byla přeměněna tak, aby všechny produktivní síly mohly být nasazeny pro válku a ve válce. Jedině totalitní politický systém může dokázat takovou totální mobilizaci všech sil v době míru. Naproti tomu agresivní militarismus jako systém a politická demokracie nejsou podle mého názoru slučitelné. Že se taková agresivní politika nedá dost dobře provádět v rámci politické demokracie tvrdí řada autorů i různých zaměření, například generál Ludendorff: "Národy nemají žádné porozumění pro útočné války, pouze pro boj za udržení jejich života... národ a každý jeho jednotlivec budou podporovat válku všemi silami jen tehdy, jestliže

buďe přesvědčen, že jde o zachování jeho života" /Ludendorff, Totální válka/. Jde o to, že v politické demokracii funguje veřejnost, její mínění, existuje tu nezávislý tisk, může se formovat opozice atd., tj. síly, které mohou účinně bránit totalitním militaristickým tendencím jak ve státní doktríně či ideologii, tak ve vojenské oblasti. V totalitním systému není nic takového možné, protože jakákoli opozice proti zbrojení a mobilizaci sil v době míru je okamžitě a nemilosrdně likvidována. Masaryk jednou napsal: "Militarismus jest vlastní zlo, na něž se myslívá, když se mluví o válce. Militarismus je matematika agresivnosti, bojovnost uvedená v byrokratický systém. Všechna státní činnost jest řízena ohledy vojenskými, důstojník se stává měřítkem občana a světa váben" /Masaryk, Nová Evropa/. Taková byla situace v Německu před válkou a taková je dnes situace v sovětském bloku. Veškerá praktická zkušenost s totalismem nás učí, že militarismus patří strukturálně k tomuto systému. Aby totiž mohl totálně ovládat své občany, musí neustále vyvíjet rozsáhlejší a účinnější bezpečnostní a vojenský aparát, musí stále zkrát zdokonalov

své represivní síly. Historie sov. takého bloku svědčí o tom, že totalismus nemá v žádné zemi svobodný souhlas občanů a udržuje se pouze násilím a strachem. Největší výdaje ze státního rozpočtu jdou tedy na pilíře systému, armádu a bezpečnost, žádný demokratický stát si nikdy v době míru nemůže dovolit dávat podobnou část rozpočtu na tyto složky. Zdroj militarismu spočívá tedy v samotné povaze systému, který by se neudržel ani den, kdyby to myslel s odzbrojením a mírem vážně. Zahraniční vztahy jsou z tohoto hlediska sekundární povahy a je proto nesmyslné tvrdit, že Sovětský svaz pouze reaguje na zbrojení druhé strany. Vnější svět, reprezentovaný demokratickými režimy, představuje ovšem pro totalismus stále nebezpečí a ohrožení. Pouhá existence demokracie kdekoli na světě znepokojuje totalitní vlády, kteří vědí, že jedině dobytím celého světa dojdou svých konečných cílů. 20. století je stoletím totálních válek, ve kterých jde vždy o bytí či nebytí demokracie. Taková válka nemůže podle mého názoru nikdy vzejít z půdy demokracie, demokracie ji však může přivolat svou vnitřní slabostí a krizí. To se již jednou stalo.

Německo správně vytušilo, že doby britského koloniálního expanzionismu jsou nenávratně pryč. Nikdo z tehdejších konzervativních vůdů by již neopěkoval slova Cecila Rhodese: Expansion is everything... I would annex the planets if I could. Proto mohl dr. Robert Ley, vedoucí Německé pracovní fronty, zahájit propagandistické tažení proti Británii sloganem: Dělníci všech zemí spojte se, abyste zničili panství anglického kapitalismu. V době, kdy Německo manifestovalo svou vůli znovurozdělit svět a zničit demokracii, byla demokracie v krizi a nedokázala této vůli postavit včas hráz. Chyběle zde pochopení skutečné podstaty totalismu, jeho záměrů a cílů, nebo lépe řečeno, odvaha k takovému pochopení, protože člověk se vždy raději nechává vést touhou po klidu, po stabilitě poměrů, na které si již zvykl a jež mu vyhovují.

7. března 1936 vstoupilo 35 tisíc německých vojáků do demilitarizované zóny v Porýní a porušilo tak versailleskou smlouvu. Československý velvyslanec v Anglii Jan Masaryk referoval do Prahy o politické situaci: "V duši každého Angličana dřímají tři insu-

larismus probudil se s velkou vehemencí a přijal formu náhlých sympatií k Německu. Dla něho mínění však nejednalo se o nic jiného než o strach z kontinentálních zápletek ... Ignorance, nevědomost, nechuť a lenost v posuzování aktuálních zásadně politických otázek je v této zemi doposud úžasná" /27.6.1936/. Od května 1937 stál v čele britské politiky Neville Chamberlain, který skutečně koncentrovaným způsobem krizi demokracie ztělesňoval. V září 1938 referoval Masaryk: "Je nešťastím, že tento hloupý a neinformovaný člověk je anglickým premiérem a jsem přesvědčen, že jím již dlouho nebude" /26.9./. Byla to politika strachu z války a snahy o mír za každou cenu. Ještě před začátkem světové války řekl na vládní poradě Chamberlain: "Hlavní problém spočívá v tom: jestliže Anglie ponechá pana Hitlera v klidu v jeho sféře ve východní Evropě, pak on ponechá v klidu nás" /26.8.1939/. Je to přesně stejné stanovisko, jaké zastávají dnešní britští mírotvorci: jestliže jednostranně odzbrojíme a necháme pana Andropova v klidu v jeho sféře, pak on nechá na pokoji nás. Rozdíl spočívá v tom, že dnes se již

nehraje o naši samostatnost, protože tu jsme již ztratilí, ale o samostatnost britských námořníků a jejich země. Přiznávám, že mě to nenechává ve větším klidu.

Mnichov 1938

Osudná křižovatka českých dějin začala mobilizací a přípravou československé armády na boj. Všichni chtěli bojovat, všichni chtěli bránit svůj stát. Hitler řval o českých válečných zvěřích, které chtějí uvrhnout Evropu do války.

Postrašení zástupci západních demokracií pak uzavřeli s italským fašismem a německým totalismem 29. září 1938 v Mnichově dohodu o rozbití československého státu, která byla předána naší vládě jako diktát, jako ultimátum. Vládní a vojenská velení v čele s Benešem diktát přijalo a doslova tak rozhodlo o zániku československé demokracie na dalších /nejméně/ 45 let.

Měli jsme bojovat, měli jsme se bránit? Kdybyte se zeptali, většina Čechů by vám asi odpověděla, že ano. Tehdejší předseda vlády, armádní generál Jan Syrový byl jiného názoru, v rozhlasovém projevu dne 30. září

řekl: "... musím vám říci otevřeně, že
moe, která se postavila v těchto ohvív-
cích proti nám, musí nutí uvědomit si její
přesilu a jednat podle toho. Nejvyšším
cílem mým, jako každého z nás, je zachovat
život národa ... Náš úkol je vidět jasně,
která cesta vede k tomuto nejvyššímu cíli.
Jako vojáci prohlašuji: je to cesta míru...
Náš národ se opět vzhopil, jako se již
vzhopil kolikrát v minulosti. Jsme všichni
na jedné lodi a každý nechť pomáhá ji dové-
st, třeba poškozenou, do přístavu míru".
Naše loď pak skutečně do přístavu míru do-
plula a kotví v něm dodnes. Vlny, které ji
tam donesly, byly vlny zrady, malosti,
krvavého rozkladu. Jen na okraj: Jan Syrový
byl v roce 1945 odsouzen na kolaboraci na
15 let. Jiný důstojník, který ovšem neměl
tehdy žádnou moe, generálporučík Vilém Ba-
cher byl pro boj a v r. 1968 řekl: "Nestáčí
spočítat počet divizí a znít poměr sil. Boj
není záležitostí čistě matematickou. Nej-
horší je hrozba ztráty svobody a samostat-
nosti. Pro takové hodnoty by se mělo obě-
tovat vše. Život, dom, továrna i pole".
Také tento postoj má svou kontinuitu :

V. Šacher podepsal Chartu 77 a byl G. Husákem degradován na vojína a byla mu odebrána vojenská vyznamenání.

Mnichované se domnívali, že zachránili světový mír. Manchester Guardian napsal :
"... mnichovští mírotvorci dostali při svém návratu větší projevy vděčnosti, než by se bylo dostalo vracejícím se vítězům. Vskutku se jim podařilo v poslední chvíli zachránit svět před katastrofou" /1.10.1938/
Ve skutečnosti právě v Mnichově se rozhodlo, že bude brzy světová válka, neboť platí jako princip: ústupky totalismu jménem míru přivodí dříve či později válku, totalismus je tím agresivnější, čím více cítí slabost protivníka.

Po přijetí diktátu obsadila německá vojska Sudety a připojila je k Říši. 6.10. měl v rozhlase poslední projev Beneš, který odlétal do zahraničí: podle jeho názoru jsme se obětovali v zájmu míru. Končím, řekl v závěru projevu, výrazem své hluboké víry ve věčnou sílu a pevnost našeho národa, zejména v jeho víru v ideály lidskosti, v ideály svobody, práva a spravedlnosti... Poměrně přesně tedy vystihl to, co nás ná-

rod ztratil v následujících letech. Nechtěl vést národ do války, protože bychom prý v ní zbytečně, všemi opuštěni, vykrváceli - navíc předčasně, jak později nastal, protože počítal s tím, že válka stejně dříve či později vypukne. Byl to jeho největší omyl: chtěl zachovat fyzickou existenci národa a podlomil jeho existenci duchovní a morální. A to se ukázalo jako mnohem horší a osudovější, než by byla prohraná válka s Německem. V době Mnichova nebylo nikoho ve vedení státu, kdo by připomněl Masarykova slova: Ennázi pacifisté nesprávně hodnotí válku. Válka jest zlo a zlo velké, ale není zlem největším. Život nečestný, život otrocký jest horší!

Mnichov způsobil změnu mentality národa. Samozřejmě nikoli úplnou a naprostou, protože to ani není možné, přesto však podstatnou a dlouhodobou. Předně se zhroutila autorita státu, jelikož jeho vedení podlehl zahraničnímu nátlaku a dopustilo jeho rozpak proti vůli obyvatel. Důležité bylo, že šlo o autoritu demokratického státu. Ukázalo se, že demokracie jako politický systém může být slabší a bezmocnější proti holé síle a násilí. Odtud možná pramení u nás rozšířený názor, že ve světě rozhodují jen

moc a síla bez ohledu na právo a spravedlnost. Názor, který v nejrůznějších modifikacích se stal součástí každodenního vědomí. Chování západních demokracií pak vedlo ke změně kulturně politických orientací značné části lidí. Za první republiky byla u nás velmi silná orientace na Francii, velká část inteligence, ale i prostých občanů viděla v této zemi jakýsi kulturní a politický vzor. Uniohovo tento vztah došlova pohřbil. Nebo jiný příklad: po staletí byly Čechy společným domovem Čechů a Němců, kteří zde měli společné dějiny a společnou kulturu. Uniohovo znamená rozkol a rozpad této z kulturního hlediska unikátní historické pospolitosti a tragický odsun Němců z Čech po válce zanechal na naší zemi jizvu, kterou lze dodnes vnímat.

To, co nastalo po Uniohovu v Čechách označila řada autorů za jedno z nejtemnějších období českých dějin. Byla to doba nezvykle rychlého morálního rozkladu, likvidace vnitřních demokratických prvků, šířícího se antisemitismu atd. Dne 15. března 1939 obsadila německá vojska zbytek Čech a byl zřízen Protektorát Čechy a Morava.

16. března vyšel Hitlerův výnos o tomto zřízení: "Rok od roku zvětšovalo se nebezpečí, že z tohoto prostoru vzejde nové nesmírné ohrožení evropského míru ... Německá říše však nemůže v těchto pro obecný mír tak důležitých oblastech trpěti žádné poruchy". Jak brutě ironicky musely tyto věty znít v uších všem mírotvorcům ! Němci zprvu pohlíželi na Protektorát jako na model pro možný systém správy Velkoněmecké říše. Byl to model tzv. nripčímé správy /lord Lugard/ : domorodcům ponechat zájmovou samostatnost, klíčové pozice však ponechat bílým. Tento princip koloniální britské správy přinesl ovšem značné problémy, jestliže měl být přenesen na okupované hospodářsky a kulturně vyspělé státy Evropy. Jeho předpokladem byla totiž existence nějaké důležité části obyvatelstva, která byla ochotna převzít vládu za poručnictví zvenku. Většina okupovaných zemí v Evropě byly demokracie poražené v boji, nebo národní státy, které se ani po porážce nesmířily s totalismem. Je smutné, že se Němcům podařilo vytvořit Protektorát z celé Evropy pouze v Čechách. Ve výnosu o jeho zřízení se uvádí: Protektorát je autonomní

a spravuje se sama ... jeho výsostná práva jsou vykonávána vlastními orgány a vlastními úřady a vlastními úředníky. Hlava autonomní správy požívá ochrany a čestných práv hlavy státu. Dobrovolná ochota kooperovat se silnou mocností byla tedy v českých silách a od té doby nikterak nezslábla. Svědčí o tom názorně tzv. reálný socialismus, který se svým fungováním velice podobá Protektorátu. Protektorátní charakter Husákovy reálného socialismu je ve všech oblastech společenského života tak zjevný, že jsou si ho vědomy skutečně nejširší vrstvy obyvatelstva. Za prvního Protektorátu existoval ovšem odboj.

Byl od počátku okupace a jeho hlavními účastníky byli především bývalí vojáci a důstojníci československé armády, mnozí intelektuálové, státní úředníci /například v různých odborových svazech/, studenti. Odboj nebyl příliš silný, život v Protektorátu příliš neohrožoval před váim proto, že neměl masovou základnu. Tu měl Protektorát v téměř úplně politické pasivitě dělnických vrstev. Většina průmyslových závodů, například velké zbrojovky v Brně a Plzni, si udržovala po celou dobu války

vysokou produktivitu práce a jejich podíl na vyzbrojování nacistických armád byl podstatný.* Zvláště po nástupu R. Heydricha do funkce říšského protektora odboj téměř ustal a v zemi vládl onen klidný "heroismus práce a sebeodříkání", o němž téměř prorocky mluvil Beneš ve svém projevu na rozloučenou: "Jsme národ typicky strfízlivý a jako jsme nezpyšnili v štěstí, neztratíme hlavu ani ve svém neštěstí. Heroismus práce a sebeodříkání, pro který nám nyní nastala chvíle, není o nic menším a méně důstojným, než je hrdinství na válečném poli". Bývalý náčelník rozvědky plukovník Moravec, který byl v Londýně s prezidentem v exilu, vypráví ve svých pamětech, jak byl Beneš později z tohoto "heroismu" zoufalý, protože Čechy byly v odboji proti nacistům jedny z nejhorších v Evropě. Proto se rozhodl vyslat z Anglie parašutisty k provedení atentátu na Heydricha. Toto rozhodnutí bylo v duchu Stalinovy teorie partyzánské války: její premisou bylo, že obyvatelstvo není v konfliktu s okupační silou a mnohdy ji dokonce vítá, jak tomu bylo

* Stejně jako dnes: Československo má ve výrobě zbraní svůj nejdůležitější exportní druh zboží.

zprvu na Ukrajině, a proto prvořadým úkolem partyzánní není pravidelný boj, nýbrž takové protiněmecké akce, které vyvolají v odvetu ostré represe proti obyvatelstvu a tím způsobí konflikt.

Atentát na Heydricha byl překvapením pro Evropu, protože v žádné zemi se nepodařilo násilně odstranit tak vysoce postaveného nacistu a navíc byl Heydrich je dním z nej-
schopnějších v Říši. Překvapením byl i pro domácí odboj, protože parašutisté měli zá-
kaz se s ním spojit, aby nebyli vyzrazeni.
Jen tak se podařilo skutečně úspěšně akci provést. Dodnes existuje spor o její oprá-
vněnost, protože represe, které poté po-
stihly civilní obyvatelstvo, byly skutečně tvrdé a kruté. Faktum však zůstává, že
atentát by se byl pravděpodobně nekonal, kdyby byl býval odboj silnější.

Odbojové skupiny a organizace, které vznikaly od počátku okupace byly jedna za dru-
hou likvidovány. Jaké byly hlavní příčiny

* Existuje i jiná verze, uvedená V. Černým
v knize Pláč koruny české, podle níž odboj
o atentátu věděl a pomáhal v jeho přípravě.

těchto neúspěchů? Předně nikdo u nás neměl zkušenost s ilegální činností proti totalitnímu systému, který se, na rozdíl od jakéhokoli demokratického systému, opírá o nasmírně rozsáhlý a disciplinovaný bezpečnostní aparát, okolo něhož je neméně rozsáhlá síť agentů a špiolů z normálního obyvatelstva. Nikdo nečekal, že Gestapo najde u nás tolik ochotných spolupracovníků, že udívání se stane přímo masovým jevem. Morální rozklad společnosti našel v tomto jeden ze svých nejsilnějších projevů. Stejná situace se pak opakovala i v padesátých letech. Občan v demokratickém státě je chráněn zákony a nezávislým soudnictvím a neumí si proto ani představit, že v totalitním systému není před represí tajné policie chráněn absolutně ničím. V celé společnosti není jediné instituce, ke které by se mohl odvolat a žádat od ní ochranu. Proto platí: jestliže by se podařilo vytvořit jednu jedinou nezávislou a svobodnou instituci, byl by to počátek konce totalitního systému.

Období měl také své hrdiny. Za všechny jmenujme například vojáky-důstojníky Balabína, Mašina, Morávka, generála Eliáše, komunistu

žiku. Ti všichni padli a z těch, kteří přežili, většina skončila v komunistických koncentracích. Jedním z nich byl například Veselý-Steiner, který ve své knize Cestou národního odboje popisuje, za jaké atmosféry těch nemnoho statečných bojovalo: "Naríželi jsme na odpor národa... místo odbojové práce bylo u nás českými lidmi podporováno německé hospodářství... ty "sabotáže" byly hlavně proto, aby si všichni mohli nacpat plné aktovky potravin. Viděl jsem stít fronty českých lidí na lístky do německých biografů... musím upřímně říci, že jsem tehdy více než německé bestie nenáviděl ty Čechy, kteří nechtěli co se děje, žili dále svým životem, sbírali peníze a plnili svůj volný čas Němci povolenou zábavou".

Tím, že se Gestapu podařilo proniknout pomocí zrádců a agentů do každé odbojové organizace, vzbudili mezi lidem obrovskou nedůvěru k jakékoli odbojové práci. Lidé si již nedůvěřovali mezi sebou a vytvářeli tak atmosféru, která s koncem nacistické okupace nikterak nezmizela. Je však třeba také říci, že strach budily silně kruté způsoby vyšetřování a výslechů, při nichž mlokdo vydržel a nepromluvil. I v tom

byla komunistická bezpečnost věrnou pokračovatelkou Gestapa, jak jsme se přesvědčili v padesátých letech. Před těmito metodami neobstála například většina dodnes oslavovaných odbojářů - komunistů. Po desetiletí u nás propagandisticky šířený názor o jakési "vedoucí úloze KSČ v odboji" je naprostý výmysl. Ilegální komunistické struktury byly snadno rozbity a likvidovány téměř beze zbytku. Zasluhu na tom mělo hlavně tzv. protikomunistické oddělení Gestapa v Praze, mezi jehož přední pracovníky patřili komisař Leimer a Friderich. Oba dva, jak se ukázalo mnohem později, byli agenti sovětské rozvědky.

Na samém konci války vypuklo v Praze povstání. Povstalci počítali s tím, že jim Spojenci přijdou na pomoc. Opět se zklamali: Američané byli sice již v západních Čechách, ale měli dohody se Sověty o linii, kterou nepřekročí a proto zůstali stát. Sověti zase na žádné spontánní povstání, o němž nebyli předem informováni a v němž neměli svůj rozhodující podíl, nikdy nereagovali. A tak přišla pomoc neočekávaná a s rozpaky přijímaná, pomoc od oddílů generála Vlasova, které přijely do Prahy a zabránily nacistům v rychlé likvidaci povsta-

ná. Pak ovšem Rudí armáda náhle přijela. V západních Čechách se posléze odehrála tragédie: Američané odmítli pustit na své území vlasovce, kteří chtěli uniknout jistě smrti v sovětském zajetí.

Patnáct let se marnělo o pražském povstání psát a dodnes to není o mnoho lepší. Jeho představitelé nebyli po válce vůbec připuštěni k vládě nebo do jiných mocenských orgánů a po Únoru byli většinou zatčeni a strávili ~~mnoho~~ mnoho let v koncentracích. Hlavním důvodem bylo přání Sovětů, kteří nevěřili nikomu, kdo přišel do styku s vlasovci. Tímto způsobem se nikdo z představitelů domácího odboje nedostal po válce ke slovu. Jestliže k tomuto faktu připojíme, že téměř všichni účastníci bojů na západní frontě byli po Únoru rovněž persekuváni, stane se zřejmým, že jeden jak druhý totalitní režim likvidují především všechny ty, kteří mají odvalu, touhu po svobodě, charakter a čest. A kdo tedy se stal hrdinou odboje, koho oficiální média zvolila jako symbol odporu vůči okupaci, násilí a teroru? Zdálo by se to neuvěřitelné, kdyby to nebylo plně v logice totalismu: hrdinou se stal zrádce a konfident, Julius Fučík. Komunistický novinář, který sice pracoval v odboji, ale

po zatčení okamžitě zradil a svými výpovědmi poslal desítky lidí na popraviště. O "demokratické" atmosféře poválečného Československa svědčí také to, že nikdo z těch, kdo znali pravého Fučíka, a nebylo jich málo, nedokázal, nebo lépe řečeno nemohl veřejně vystoupit a říci pravdu. Ostatně to není možné dodnes. Fučík je stále oslavován jako národní hrdina, jsou po něm pojmenovány ulice, náměstí, školy, továrny. Jeho živý Reportáž psaný na oprátce byla přeložena do mnoha světových jazyků, nedávno vyšel v Sovětském svazu výběr z díla, ke kterému napsal oslavnou předmluvu G. Husák: Můžeme zde číst skutečně výstižná slova: "Fučíkovy Reportáže psané na oprátce... učí chápat, co je komunismus, podává přesvědčivý důkaz o tom, jakou morální sílu a charakterovou pevnost dávají člověku ideály socialismu a komunismu"

Únor 1946

Prezident Beneš napsal za války knihu Demokracie dnes a zítra, v níž analyzoval podstatu světového konfliktu a perspektivy dalšího vývoje. Smysl války viděl v boji

na život a na smrt mezi totalismem a demokracií. Byl přesvědčen, že demokracie v něm zvítězí, ale bude se muset poté změnit, přerodit. Demokracie politická se prý bude muset přerodit v demokracii sociální a hospodářskou. Po válce proto Beneš pomáhal v Československu socializaci a spolupracoval v tom s komunisty, kteří se vydávali za její stoupence. Ze strany komunistů to byla ovšem jen hra o moc, v níž propagandisticky využívali socializačních a rovnostářských hesel, stavěli přemrštěné, nerealizovatelné požadavky, jen aby získali masy a "mobilizovali je", jak říkali. Postupně, krok za krokem ve jménu demokracie sociální a hospodářské zničili a likvidovali demokracii politickou. Politická demokracie se tak podle Benešovy předpovědi skutečně přerodila, ovšem v totalitní vládu. A pak se opakovala stejná historie : jakmile komunisté získají neomezenou moc, etabloují se jako nová vládnoucí třída, nomenklatura /M. Veslensky/, zavedou takové metody ovládnutí a vykořisťování pracujících, o jakých se dnešním kapitalistům může jen zdát.

Proč se vlastně Beneš podruhé podílel na likvidaci demokracie? Odpověď je možná nalézt již v jeho Demokracii dnes a zítra. Jedna kapitola se jmenuje Je vůbec možný přerod poválečné demokracie a její soužití a spolupráce se systémem socialismu sovětského? Na tuto otázku odpovídal Beneš zcela kladně. Vycházel z toho, že po válce zůstane ve světě pouze systém politické demokracie a sovětského socialismu a o jejich vztahu napsal: "Myslím, že je možná i nutná, aby tyto systémy svorně spolupracovaly... mělo by to za následek nakonec snad i jejich trvalé, vývojové vyrovnávání a přizpůsobování". Je zřejmé z těchto vět, že Beneš neviděl žádnou vnitřní podobnost, neku-li^{to} možnost, mezi nacismem a komunismem. Na jiném místě přesvědčuje čtenáře argumenty sovětské propagandy a uzavírá: "Přede vším bych chtěl zdůraznit... že je skutečně značný rozdíl mezi diktaturami fašistickými a tak zvanou diktaturou proletariátu". Sovětský systém se podle Beneše prý bude vyvíjet k stále větším demokratickým svobodám: "teoreticky je to dokonce jeho program a, jak sám tvrdí, automatická nutnost. Na oplátku pak bude muset

demokratický systém konat v oblasti sociálně-hospodářské - podstatné koncese systému sovětsko-socialistickému". Čteneli tyto Benešovy úvahy, získávajíme názor, že to byl podprůměrný politický myslitel a že již zde, během války, narysoval vlastně cestu k Únoru.

Po válce měl být u nás formálně obnoven demokratický politický systém. Vznikla tzv. Národní fronta, v níž bylo sdruženo šest politických stran, ostatní byly zakázány a o vlnu nových mohlo rozhodovat opět jen těchto šest. Beneš, který patřil k předním zastáncům těchto změn, hovořil o redukci politického života jako hlavním znaku tzv. regulované či řízené demokracie, což měla být pozitivní poválečná inovace v Čechách. Ve skutečnosti byl politický život sevřen tak, že se mohl pohybovat jen v rámci Národní fronty a jejího programu. Nemohla tedy existovat veřejná opozice, volná tvorba veřejného mínění, politických stran atd. Program Národní fronty byl nedotknutelný a v podstatě postaven mimo oblast politiky. Tvrdím proto, že politická demokracie nebyla po válce ani formálně obnovena. Místo ní vznikla jakási česká parodie na demokracii,

kteří se komunistům velmi hodila a jejíž účinnost při potlačování skutečného politického života ocenili i tím, že některé její prvky zachovali i po Únoru: dnes musí být i svaz českých zahrádkářů v Národní frontě.

Demokracie je v první řadě věcí demokratických institucí, dělby moci. Zarážející na poválečných letech u nás je to, že je nikdo příliš nepostrádal, že Národní fronta existovala ze souhlasu většiny obyvatelstva, že existovala dobrovolná autocenzura veřejných projevů, článků v tisku, že nikdo proti novým poměrům příliš neprotestoval atd. Právo a spravedlnost se staly pouhými nástroji v každodenním politickém boji. V této kalné vodě nejlépe lovili komunisté: po odsunu Němců bylo znovuosídlování Sudet řízeno komunisty, kteří si tímto způsobem opatřili obrovský počet hlasů do voleb - za německý majetek. Jinde, například v Brně, rozhodli národní socialisté o jednom z nejbastifelnějších odsunů ještě před prezidentským dekretem - opět jen pro volební hlasy, stručně řečeno, negativní vývoj národní mentality pokračil po válce ještě dále,

Demokracie je v první řadě věcí demokratických institucí a dělby moci a totalismus v první řadě věcí totalitních institucí a monopolu moci. Již krátce po válce se u nás objevují zárodky totalitních institucí. Nejdůležitější z nich je tajná policie, bezpečnost. Nacistický i komunistický režim vytvářejí strukturálně i funkcionálně shodné bezpečnostní aparáty poté, co uchopí moc. Specifika českého vývoje spočívala v tom, že komunisté vytvořili svůj bezpečnostní aparát ještě před únorem. Již v první vládě po osvobození zajistili se křeslo ministra vnitra, ale vlastní budování aparátu od počátku řídily sovětské orgány. Sovětská bezpečnost, která přišla spolu s armádou, v Čechách zůstala a postupně si vybudovala rozsáhlou síť agentů a spolupracovníků na všech rozhodujících místech. Ve všech centrálních institucích byli lidé, kteří byli řízeni z Moskvy nebo prostřednictvím sovětského velvyslanectví v Praze. Vznikla tak anonymní politická síla, která ovlivňovala další vývoj v Čechách, aniž by ji kdokoli veřejně kritizoval, protože jedním z principů Národní fronty bylo přátelství a spo-

jenectví se Sovětským svazem. Nejúčinnějším nástrojem se postupně stalo ministerstvo vnitra a další/složky bezpečnosti, jejichž činnost lze od počátku bez nadsázky označit za zločineckou a nezákonnou ve všech směrech. Pro tuto instituci se nepochybně bude muset jednou konat druhý Norimberk.

Rozhodující silou na cestě k vítězství komunistů v Čechách se stala bezpečnost. Protože šlo o sílu z velké části anonymní, nevěrajnou a pracující teroristickými metodami, navíc řízenou ze zahraničí a podléhající oizí moci, nelze podle mého soudu označit toto vítězství za legální, i když na povrchu proběhlo ústavní cestou. Komunisté provedli postupně a především tajně hlubokou změnu dosavadní funkce bezpečnostních orgánů a rovněž změnu v jejich politické praxi. Vytvořili tak uvnitř demokratické společnosti typicky totalitní instituci, která se stala motorem přeměny celé společnosti v totalitní systém. Bezpečnost byla nástrojem jedné politické strany v boji o moc - KSČ na jedné straně vystupovala ústavně, a na druhé straně používala nezákonné a protiústavní síly a metody. Historik K. Kaplan píše: "Existence těchto bezpečnostních

útvary /Státní bezpečnost a zpravodajská služba - pozn. autor/ byla nejen nová, ale naprosto neorganická a rozporná s dosavadním pojetím demokratismu. Zpravodajskou činnost zaměřovala dovnitř státu proti jeho vlastním občanům. Sledovala jejich politické smýšlení a bojovala proti nositelům politických názorů, jakož i činům, jež směřovaly proti komunistické straně. Tato praxe byla v naprostém rozporu se základními lidskými právy - svobodou tisku, slova, shromažďování a sdružování".
/K. Kaplan, Cesta k moci/.

Již dříve před Únorem se ozývaly hlasy, že Čechy jsou policejní stát. Bezpečnost totiž sledovala veškerou činnost nekomunistických stran a plně rozvíjela svou hlavní metodu, kterou používá dodnes, metodu provokace. Je to metoda, kterou se z někoho, kdo má být odstraněn, dělá nepřítel, zločince, člověk porušující zákony. Lze ji však uplatňovat jen v atmosféře nejistoty, strachu a podezírání a hlavně neexistence demokratických institucí. Uvedl jeden příklad: generálním tajemníkem národně socialistické strany byl V. Krajina, člověk

osobně statečný, známý vedoucí pracovník odboje, aktivní demokrat - tedy přesně takový typ člověka, který musel komunistům nejvíce vadit. Stal se proto předmětem různých provokací, z nichž hlavní spočívala v tom, že bezpečnost vculala do výsledkových protokolů válečného zločince K.H. Franka předem připravenou pasáž o údajné zradě Krajiny za okupace. Tím se měl stát Krajina v očích veřejnosti nevhodným, politicky nepřijatelným a mělo být ospravedlněno jeho případné pronásledování. Ačkoli vládní komise prohlásila tuto část Frankovy výpovědi za nepravdivou, bezpečnost ji dále šířila a je typické, že v nedávno natočeném krátkém filmu o K.H. Frankovi se znovu - po 35 letech - objevila tato dezinformace. Zřejmě tu máme stále stejné lidi ...

Komunisté to nikdy a nikdy nemyšlí s demokracií vážně, slouží jim jen jako zástěrka k oklamání veřejnosti. Národní fronta byla pro ně jen něčím formálním, ve skutečnosti se již zanedlouho po válce soustředili na to, přivodit nelegálně rozkol uvnitř nekomunistických stran a postupně je zcela

ochromit a odstranit z cesty. Opět to byla bezpečnost, která sehrála rozhodující roli. Pronikla pomocí svých agentů do všech těchto stran a vytvářela zde ze svých lidí tzv. levicové frakce či křídla. Jejich úkolem bylo postupně izolovat a odstranit tzv. pravicové vedení stran a strany ovládnout. Téměř všude se jim to podařilo. Po Únoru se pak tyto strany rychle změnilly v "kluby přátel komunistů".

Hlavní provokací bezpečnosti byl Únor sám. Bezpečnost ve spolupráci se sovětskými orgány připravila několik provokačních případů, které byly namířeny proti řadě představitelů nekomunistických stran. Ti se museli bránit a činili to hlavně prostřednictvím poslední demokratické instituce v zemi, justice. Jenže ta byla již příliš slabá a bezmocná proti moci, v té době koncentrované již v jednom centru. Bezpečnost, která případy vyšetřovala, šířila zprávy o údajné protizátní spiklenecké činnosti představitelů nekomunistických stran, ti tedy žádali personální změny v bezpečnostním aparátu a nakonec, při vědomí již prohrané bitvy, podali demisi, která byla

vlastně jen posledním gestem předem odsouzených. Nepuťím k těm, kteří kritizují postup nekomunistických ministrů. Myslím si, že v té době demokratické Čechy již neexistovaly, totalismus měl již veškerou moc v rukou, v politice rozhodoval fanatický pouliční dav, a že za této situace byla demise čestným gestem, jediným možným.

Totalismus v Čechách opět zvítězil, opět bez boje, ale tentokrát na dlouho. Od Kni-chova po současnost existuje tedy u nás kontinuita v jednání, myšlení, cítění, kontinuita vlády totalitních režimů, pevně svírající nemoocný, mravně rozložený národ, vyřazený kdysi několika mírotvorci z dějin Evropy. Čechy, přístav míru.

X X X

J. Patočka nazval v jedné ze svých přednášek boj za mír pravdou 20. století. V jakém smyslu? 20. století je stoletím totálních válek, ve kterých se střetávají na život a na smrt veškeré akumulované síly na obou stranách a vybíjejí se až k naprosté vyčerpanosti. Jakkoli však válka skončí, již se opět celý mechanismus vědotechniky zaměřuje na produkci nových sil. Válka tak

vlastně nekončí, přijímá jen jinou podobu. Je boj za mír skutečně něčím, co jde proti tomuto proudu, co jej účinně blokuje a proměňuje? Nikoli: boj za mír je totiž veden z pozic všedního dne, každodennosti, která vás zplošťuje a nivelizuje v zájmu udržení života. Den, život, mír vládnou nad každým jednotlivcem pomocí smrti, ohrožení života. Z hlediska dne je pro jednotlivce život věm, nejvyšší hodnotou, která pro něj existuje. Není proto možné zbavit se války pro toho, kdo se nezbaví vlády míru, dne, života v té podobě, která vynechává smrt a zavírá před ní oči. Útěk před smrtí a křečovitá snaha zachovat a fyzickou existenci za každou cenu, to je situace, ve které se boj za mír stává součástí války, její lativou etapou, protože demobilizuje a zastírá skutečný stav věcí. V dnešním světě totalismus vede hlučnou a živoucí mírovou propagandu, kterou ovšem nemyslí vůbec vážně. Tato propaganda má dvojitý význam: zaprvé zakrývá skutečnost, že totalismus intenzivně zbrojí, mobilizuje všechny síly a zdroje pro válku, za druhé podněcuje mírové hnutí na Západě, která jej demobilizují a oslabují. Světová válka nikdy

není nějakým automatickým, nutným střetem sil, nějakým nutným výsledkem "rozporů kapitalismu", jak například tvrdí marxisté. Naopak, v revolucích a válkách nehrají ekonomické faktory primární roli. Budu-li hovořit o válce k vítězství, nemyslím tím žádnou mystickou zlou válku, nýbrž reálně podmíněnou válku k moci, moci ničím a nikým neomezené. Totalismus, jenž vede válku se svými občany, se stále chová tak jako v dobách, kdy fronta vládla všemu. Nemůže jinak než stále směřovat k větší a absolutnější moci, k odstranění všeho co ji ohrožuje nebo omezuje. Z tohoto hlediska jsou mírové hnutí v té podobě, v jaké se je dnes vidíme, vpravdě ubohé: jsou to lidé, kteří se nechtějí vzít momentálních sociálních vymožeností, nechtějí vidět skutečný stav věcí a obelhávají druhé i sami sebe. Člověk je smrtí, strachem poután k životu a tato služebnost životu je nejvíce manipulovatelná a zneužitelná. Bojovníci za mír tím, že účinně okolo sebe vše demobilizují a demoralizují, rozdmýchávají válku k vítězství, její naděje a sny. Je třeba proto říci otevřeně: mýšlevoři živí válku dnes stejně jako v době Knichové!

Existuje tedy nějaká alternativa, nějaký jiný způsob, jak čelit nekončící válce 20. století? Myslím, že předpokladem nalezení nějaké alternativy je svoboda vůči služebnosti životu, jaká dnes ve světě vládne a je manipulována cynickou a bezohlednou silou a mocí. Že lze toto otroctví životu překonávat, dosvědčují například mnozí, kteří v Polsku nebo u nás dobrovolně setrvávají ve vězeních či internacích, vzdávají se svých kariér, životních plánů a jistot, klidu a bezpečí. Jedině solidarita všech takto odhodlaných, na Západě i na Východě, může postupně vytvořit něco jako duchovní autoritu, která by se postavila v cestu těm silám, jež ve jménu falešných zítřků eternizují vlečkový stav na jedné i druhé straně Evropy. Pro tento závěr svědčí podle mého přesvědčení česká dějiny posledních 45 let.

únor 1983

/Tato stať byla napsána pro britský tisk/

Dr. Jiří Hajek : Charta 77 a současné
mírové hnutí

V posledních několika měsících se mluvčí i někteří signatáři Charty dostali do přímého styku s představiteli a účastníky nezávislého mírového hnutí /či hnutí za jaderné odzbrojení/ ze zemí západní Evropy. V téže době se k nám dostaly ze zahraničních časopisů některé články či dopisy podepsané pseudonymy autorů z Československa /Václav Ráček, Miroslav/ podle kontextu či podle redakčních poznámek pocházejí z kruhů Charty nebo jí blízkých, značně kritické vůči tomuto hnutí. Jejich kritika jakoby vycházela z představ, které se o tomto hnutí pokouší v naší veřejnosti vytvořit oficiální zdejší propaganda - či na druhé straně přívrženci reaganovského neokonzervatismu. Náš rozhovor s těmito přáteli, kteří vesměs přišli k nám z vlastní iniciativy s velkým pochopením a sympatiemi, i studium literatury, kterou nám dali k dispozici, daly nám obraz daleko méně zjednodušený, barvitější, možno říci i plastičtější.

Jde o podstatně nový jev, jiný než byl rozmach hnutí proti atomové bombě počátkem

40. let a samozřejmě odlišný od toho, co někteří z nás poznali v třicátých letech jako "RUP" /RASSEMBLEMENT UNIVERSSEL POUR LA PAIX/. Je to dříve současným poměrem sil ve světě i charakteru nebezpečí, před nímž toto hnutí varuje a proti němuž vystupuje. I když hrozba atomové války lidstvo pocítili již okamžikem Hirošimy, byla v jeho vědomí postupně zneškodňována, odsunována kamsi do neskutečna řadou let, v nichž fungoval jev, označovaný slovy "rovnováha strachu", udržovaná a stále obnovovaná dalšími koly závodů ve zbrojení. Jejich velmocenská protagonistka snažili se při tom udržet dojem, že nebezpečí z rostoucí vratkosti této rovnováhy mají bezpečně pod kontrolou. Napomínala tomu i průběžná jednání mezi nimi, svými výsledky ovšem pokulhávající daleko za závratným tempem techniky ničení a smrti. Koncem sedmdesátých a počátkem osmdesátých let, kdy se ocitla odzbrojovací jednání na mrtvém bodě /neratifikovaná smlouva SALT II o strategických zbraních, žádný výsledek ve vídeňském jednání o snížení vojsk ve střední Evropě/ a naopak známé usnesení NATO 1979

o rozmístění nových amerických raket středního doletu v západní Evropě /jako protiváha sovětským raketám podobného typu/ signalizovalo další kolo zbrojení a bezprostředním zesílením nebezpečí právě pro Evropu - zvláště když se začaly objevovat v USA úvahy odpovědnosti míst o možnosti "omezené jaderné války" a vítězství v ní - zvedl se v západoevropských zemích a zčásti v USA odpor. Je příznačné, že nevychází jen z řad politické levice či tradičních pacifistických kruhů. Velkou úlohu v něm mají církve různých vyznání, a to i jejich vysokí hodnostáři. Je v něm řada bývalých vládních činitelů, diplomatů, politických, hospodářských i vojenských odborníků. Dynamiku mu ovšem dodává široká lidová základna, zahrnující značnou část mladé generace, pocítující bezprostřední ohrožení vlastních životních perspektiv. Silným prvkem je tu i vědomí nebezpečí, jež samé vládní přípravy představují pro ekologické podmínky života. Hnutí se snaží upozornit veřejnost i vlády na hrozící nebezpečí jaderné války pro celé lidstvo - zvláště pro tu jeho část, která žije v průmyslově vyspělých zemích s poměrně vysokou životní úrovní zabezpečenou rozvinutou a clo-

žitou technikou, zranitelnou obzvláště zásahem zbraní hromadného ničení. V souladu se stanoviskem předních odborníků zdůrazňuje, že v jaderné válce nemůže být vítězů, nýbrž jen zničení a smrt ošetrovských rozměrů, vedoucí buď k zániku lidského rodu nebo k jeho pádu na úroveň fyziologického, duševního, morálního i společenského živoření, rušícího rázem úsilí a dílo celých tisíciletí. Požaduje na vládách a politicky vlivných kruzích, aby rozvinuly vážné úsilí k zmenšení a postupnému odstranění této hrozby opravdovým a účinným jednáním o odzbrojení i vlastními iniciativními kroky snižování výzbroje i vojenských výdajů. Snaží se ve veřejnosti i v politických a vládních kruzích překonat dosavadní jednostranné, černobílé chápání světového dění i vlastní bezpečnosti z hlediska jednoho či druhého ze soupeřících bloků a na něm založené rovnováhy "vzájemného zastrahování" a nahradit je vědomím odpovědnosti vůči člověku, lidstvu, budoucnosti: v té souvislosti ukazuje na naléhavost řešení globálních problémů vůči nimž je rivalita mocenských i ideologických skupin vyspělé části světa jen překážkou: potřeby většiny lidstva žijící

v "třetím světě", perspektivy vyčerpání
dosažitelných zdrojů života lidstva i ohro-
žení jeho životního prostředí.

Nezávislé mírové hnutí tak apeluje ke
všem národům i vládám. Staví se proti stou-
pením násilného řešení mezinárodních otá-
zek jak na "Západě" tak na "Východě" či na
rozvojovém "Jihu". Požaduje oboustranné
vyvážené konstruktivní kroky k omezení a
kontrole zbrojení. Jeho požadavky odpoví-
dají tak programu, který pro všechny mocno-
sti a jejich seskupení vypracovala v minu-
lém roce nezávislá komise, složená z před-
ních odborníků i osobností se značnou auto-
ritou pod předsednictvím nynějšího švédské-
ho předsedy vlády O. Palmeho.

Prakticky a konkrétně ovšem toto hnutí ži-
je a rozvíjí svou činnost v zemích západ-
ní Evropy - členských státech NATO nebo
neutrálních. Zde v rámci demokratických
ústav /se všemi nedostatky, jež toto zří-
zení má a může mít/ dostává se mu možnost
působit na veřejnost i na vlády - a toto
působení, jak jsem se dozvěděl např. od
holandských přátel, není zanedbatelné.
Vůči jiným státům i vládám může hnutí po-

dobného rízu vystupovat jen s výzvami a doporučeními morálního charakteru. Vzniká tu jakási asymetrie. V zemích Varševské smlouvy neexistuje mírové hnutí podobného rízu. Mírové výbory /nebo rady/ nevyrůstají zde ze základny spontánně vznikajícího lidového hnutí, nýbrž podobně jako jiné útvary a orgány podobného druhu jsou vytvářeny spíš "shora" ze rozhodující účasti aparátu vládnoucí strany. Jsou začleněny do struktur moci a jejich úkolem není toliko předávat politickému vedení náměty či návrhy nebo snad i kritiku ze strany lidového hnutí, nýbrž spíš mobilizovat veřejnost pro podporu politiky vlády, přijímané jako nejlepší cesta k zabezpečení míru. /Mějme tu o to, že bychom chtěli apriori popírat mírový charakter zahraniční politiky SSSR, ČSSR nebo jiné země Varševské smlouvy - domnívám se např., že v nedávné pražské deklaraci těchto států je řada velmi kladných podnětů i návrhů zasluhujících podpory/.

Jde o to, že mírové výbory u nás mají jiný charakter i jinou funkci než mírové hnutí na Západě. Přijímají apriori každý zahr-

zahraničně politický krok politického vedení země jako mírový, aniž jej zkoumají a aniž k takovému zkoumání /jež by dodalo o to větší přesvědčivosti jejich závěrům v očích obecnostva, k němuž hovoří/ mají možnost. To, jak víme, dodává manifestacím pořádaným pod jejich hlavičkou značně formální ráz. To ztěžuje i možnost spolupráce s nezávislým mírovým hnutím západu.

Tato asymetrie je pak i důvodem a základem jednostranného obrazu činnosti nezávislého mírového hnutí v pohledu zdejších sdělovacích prostředků, reprodukcí jeho kritické postoje vůči politice NATO a zamlčujících kritiku stanovisek i činů SSOR a jeho spojenců. Stejně však - i když z opačných pozic a odmítnutím - posuzují tyto postoje "jestřábí" NATO. Západní nezávislé mírové hnutí hledá proto kontakty k nekonformním skupinám zemí Varšavské smlouvy, mezi nimi i s Chartou 77. Mluvčí Charty zaujali k němu zásadně pozitivní stanovisko a rozvinuli je dál v dopisech adresovaných hnutí koncem března, koncem srpna a v listopadu 1982. Vždyť Charta 77 rovněž odmítá černobílé "blokové" posuzování ohpání věcí a místo ideologických

schémat staví do popředí člověka s jeho právy jako občana - partnera - a nikoli poddaného moci. V duchu tohoto aktivního občanství a humanismu není lhostejná vůči otázkám míru a všlechného nebezpečí - a už proto ne, že mohla vzniknout a udržet se právě díky ovzduší vytvořenému Helsinkami 1975. Ostatně nejen Živěrečný akt z Helsink, ale Pakty o lidských právech, Všeobecná deklarace lidských práv, už Charta Spojených národů a hlavně Život sám vyjadřuje úzké spojení vůči lidských práv a vůči míru, jejich vzájemnou závislost. V tomto směru dodal povšechný vývoj /a nejvýrazněji právě Helsinky/ novou dimenzi, nové chápání slovům o nedělitelnosti míru, raženým už před druhou světovou válkou. Konečně i Všeobecná deklarace a Pakt o občanských právech jmenují na prvním místě právo na život. Nemůžeme-li v individuálních situacích někdy říci, že jsou vyšší hodnoty, než lidský život, jež je třeba někdy i za ně obětovat, těžko tím lze argumentovat tam, kde jde o život lidského rodu a s ním o všechny hodnoty, které by ztratily smysl na vylichrané a zpřelené planetě pojačerné válce.

Charta 77 má tedy k nezávislému mírovému hnutí velmi blízko. Její postavení i její možnosti ve společenském životě i právním řádu naší země jí nedovolují být plně účinným partnerem tohoto hnutí u nás. Nemá a nemůže být mírovým hnutím. Může však s ním vést dialog směřující k prvním krokům k překonávání oné asymetrie. Zdá se, že věci prospěje, bude-li v tomto dialogu zdůrazňovat právě onu nedělitelnost míru a dimenzi lidských práv v ní. Vždyť to, co jsme říkali několikrát k Madridu o respektování těchto práv a svobod jako kritériu dodržování druhých zásad i závazků Závěrečného aktu konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, možno vztáhnout na mírovou činnost vůbec. Vnést toto pojetí nedělitelnosti míru do všech současných jednání, diskusí i dialogů o míru mohlo by naponáhat tomu, aby i tam, kde tomu dnes není, vznikl poznamenáhu prostor pro skutečné veřejné mínění, ověřující opravdovost mírových deklarací a gest vlád spolu s technickými prostředky a zařízeními mezinárodních kontrolních systémů odzbrojovacích opatření.

Rozhovory s přívrženci mírového hnutí ze západních zemí i četba jejich literatury nasvědčují tomu, že u nich je^{do}ste pocho-

pení pro toto pojetí míru v jeho plnosti i nedílnosti. Nemyslím proto, že je všechně správně nebo morálně oprávněné jim vytýkat nějakou obdobu "appeasementu" smíchovských politiků či jejich /poctivě smýšlejících/ pacifistických - vědomých či bezděčných - podporovatelů z konce 30. let. Ti, kdo tehdy potírali "appeasement", mohli za reálnou alternativu považovat válku proti fašistickým mocnostem a počítat s vítězstvím demokracií v ní. Dnes ani nejprísnejší kritik současného míru opřeného o "rovnováhu strachu" i nedokonalostí dnes již značně otřesené "détente", uvolnění symbolizovaného Helsinkami, nemůže za alternativu pokládat válku mezi oběma mocenskými bloky. Alternativou tu může být právě jen opravdový, plný mír ve své nedílnosti, nedopouštějící protiprávní násilí nejen mezi bloky, ale i uvnitř bloků, ani ve vztazích moci k člověku kdekoli na světě, na kterékoli straně dělících čar mezi Východem a Západem, Severem a Jihem. Ne nějaké vyanění idyla, nýbrž rozumná úprava, fair play v řešení rozdílů i rozporů, umožňující, aby lidská společnost místo plýtvání silami i zdroji dokázala své

ohromné schopnosti zaměřit k účinnému řešení základních problémů svého života. Jde-li nám o to ve smyslu o dodržování lidských práv a občanských svobod, musíme si nutně všimnout i tohoto úsilí v globálním rozsahu a mírové dimenzi. Zdá se, že požadatele ohroženého světového mírového shromáždění v Praze v červnu t.r. projevují velký zájem o účast západních nezávislých mírových hnutí na něm, aby tím dosáhli jeho reprezentativní světovosti. Myslím, že by bylo i v zájmu obránců lidských práv, kdyby taková účast byla plná, aktivní a dala právě v Praze - v 15. výročí "pražského jara" roku 1968 - plně zaznít pojetí míru v jeho opravdovosti, nedělitelnosti. Možná, že by to napomohlo i k tomu, aby také u nás vzniklo skutečné mírové hnutí hodné toho názvu.

O b s a h

Milan Šimečka: Válka je vál.....	1
J.Š.Trojan: Příspěvek k diskusi o míru..	31
J. Vrána: Čechy, přístav míru.....	82
Jiří Hájek: Charta 77 a současné mírové hnutí.....	121